ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 15, številka 4, december 2011 · ISSN 1408-2969

SOCIALNA FILOZOFIJA: GLOBALNA PRAVIČNOST IN TOLERANCA

Milan Franc

Beitzov model globalne pravičnosti: globalna redistribucija II. del

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

Citiranje: Milan Franc, »Beitzov model globalne pravičnosti: globalna redistribucija II. del«, *Analiza: časopis za kritično misel* 15, št. 4 (2011): 5–37.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz skena tiskane izdaje (OCR, ročno pregledano) in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Milan Franc
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

Beitzov model globalne pravičnosti: globalna redistribucija II. del

Beitzovo delo *Political Theory and International Relations* je zanimivo zlasti zato, ker je po njegovem lastnem stališču nastalo predvsem iz dveh temeljnih vzgibov: prvega bi lahko opisali kot nezadostnost obstoječih političnih teorij (predvsem političnega realizma in liberalizma), da bi ustrezno opisale in etično utemeljile novonastalo globalno politično realnost; drugega pa bi lahko opredelili kot posledico prvega, saj predstavlja predvsem dopolnitev in razširitev Rawlsove teorije, in je torej neke vrste tako njeno logično nadaljevanje kot tudi kritika, čeravno je Rawlsovo *Pravo narodov* izšlo šele leta 1999. Ob tem se mi zdi smiselno omeniti nekoliko nenavadno okoliščino, da je jedro besedila izšlo že leta 1979 in da je avtor k izvirni različici dvajset let pozneje dodal le *Pripis [Afterword]*, preostalega besedila pa ni spreminjal, saj je menil, da se obravnavana problematika ni bistveno spremenila. Seveda takšno stališče v grobem drži, kljub vsemu pa odpira pomembno teoretsko »vrzel«, ki dopušča dopolnitev in kritiko. Vse to pa po mojem mnenju samo potrjuje obseg pomanjkljivosti in težav, ki bi jih Rawls lahko bistveno bolje rešil. Pričujoče delo je zatorej zanimiv poskus premostitve prepada med normativno-teoretskim in empiričnim področjem politične znanosti, saj izhaja iz empiričnega in nato s svojimi predlogi in regulativi prehaja v normativno; predlagana normativna načela pa naj bi nato ponujala rešitve za empirično realnost.

Ključne besede: politična filozofija, teorija mednarodnih odnosov, kozmopolitizem, globalna pravičnost.

1.8. Ekonomska odvisnost in notranja pravičnost držav

Ob vse bolj intenzivnem gospodarskem sodelovanju držav ter ob pojavu zastrašujoče odvisnosti nekaterih ekonomij od globalnih tokov kapitala in dobrin ter razmer na svetovnih tržiščih se upravičeno zastavlja vprašanje, ali je znaten, ponekod pa tudi prevladujoč vpliv zunanjih dejavnikov na notranjepolitične odločitve posameznih držav, mogoče kritizirati kot resno omejevanje njihove pravice do samoodločbe. Obstaja namreč veliko pokazateljev, da sodobne oblike gospodarskega sodelovanja na mednarodni ravni pomembno sooblikujejo zmožnosti nacionalnih držav, da bi učinkovito odločale o svoji politični in gospodarski prihodnosti.

Države, ki v tem vidiku niso več avtonomne, Beitz skupaj z nekaterimi drugimi teoretiki imenuje »ekonomsko odvisne«. Po njegovem lahko ekonomsko

odvisnost držav razumemo bolje, če jo primerjamo s pojavom političnega imperializma v 19. st. Politični imperializem je sistematična politika držav, ki je podrejena zlasti širjenju političnega vpliva na druge države ali ozemeljsko oddaljene skupine ljudi; vpliv imperialistične države pa je z vidika podrejenih držav seveda neprostovoljen. Ekonomska odvisnost se po Beitzu od politične razlikuje le po tem, da gospodarsko močnejše države svojega nadzora nad »satelitskimi« državami ne dosegajo več s političnimi, marveč z ekonomskimi sredstvi, in da so akterji nadzora povečini mednarodne korporacije ali ekonomsko definirani družbeni razredi, ne pa več države oz. njihove vlade.

Medtem ko naj bi se z obstojem ekonomskega imperializma strinjala večina teoretikov (glej Beitz, 1999: 116-118), pa obstajajo razhajanja o nastanku in naravi njegovih mehanizmov. Tako nekateri menijo, da so bile tudi oblike kolonialnega gospostva v 19. st. zgolj podaljški prvotnejšega ekonomskega imperializma, ki je nastal kot posledica podvigov kapitalističnih elit bogatih držav pri iskanju novih nahajališč surovin in tržišč za končne izdelke. Politične oblike imperializma so v skladu z omenjenim stališčem nastale kot posledica potrebe po lažjem nadzoru ekonomskih gibanj in še danes ostajajo eden izmed izrazov povezovanja navidezne politične neodvisnosti držav s posrednimi političnimi in gospodarskimi mehanizmi manipulacije s strani monopolnih organizacij, ki nadzirajo cene ter oskrbo z dobrinami, s tem pa izvajajo pomemben vpliv na distribucijo pomoči ter naložb tako s strani vlad razvitejših držav kot mednarodnih organizacij za gospodarsko sodelovanje. Beitz ob tem navaja tudi stališče Paula Barana, ki trdi, da predstavljajo sodobne oblike neenakopravnih ekonomskih povezav zgolj novo formo imperializma, ki se izraža skozi odnose med gospodarskimi središči moči in »podložnimi« vladami »satelitskih« držav, ki so prisiljene sprejemati odločitve, ki favorizirajo »metropolitanske« naložbene sheme, kar v bistvu omogoča nadaljnje izkoriščanje manj razvitih držav. Infrastruktura gospodarsko odvisnih političnih ureditev je zato lahko pojmovana kot funkcionalni ekvivalent nekdanjih kolonialnih institucij. Kar zadeva poskuse natančnejšega definiranja oblik ekonomske odvisnosti, se mnenja sicer razhajajo, vendar jih lahko zajamemo v skupni oceni, da se da odvisnost podrejenih držav izmeriti po obsegu uvoženega kapitala, osebja in tehnologij, ki prihajajo iz »metropolitanskih« držav ter po lokaciji tržišč za končne izdelke, narejene v podrejenih državah (večinoma gre za zelo skoncentrirana tržišča, kjer konkurirajo z zelo omejenim številom proizvodov).

Nadalje Beitz navaja, da večina sodobnih teoretikov zagovarja stališče, po katerem ekonomska odvisnost »satelitskih« od »metropolitanskih« držav zavira gospodarski razvoj in ustvarja družbene elite, ki so usmerjene zlasti v podrejanje tujim interesom, da si tako ohranjajo lastni položaj in mehanizme obstoječe družbene strukture v odvisnih državah. Ekonomski imperializem se od političnega znatno razlikuje tudi po tem, da za doseganje zelo podobnih ciljev pove čini ne uporablja sredstev političnega vmešavanja ter je zatorej tudi težje dokazljiv, četudi gre v obeh primerih za vsiljevanje neželenih gospodarskih in družbenih pogojev. Ali torej načelo samoodločbe kot pravice suverenih držav tukaj podpira moralno kritiko ekonomske odvisnosti?

Na prvi pogled se zdi, da bi lahko zgoraj opisane oblike ekonomske odvisnosti držav kritizirali na podlagi tega, da so razmere, v katerih so se znašla gospodarstva odvisnih držav, in ki se nedvomno boleče odražajo na nizki življenjski ravni prebivalstva, nastale brez možnosti izrekanja pristanka ali zavrnitve, in zato kršijo državno avtonomijo. Toda omenjena kritika se zdi neprimerna že zaradi tega, ker je gospodarski položaj države odvisen od več dejavnikov (npr. geografska lega, naravni viri itn.) in ker države v gospodarska razmerja vstopajo prostovoljno; prav tako se zdi nenavadno, da bi odločitve o ekonomskem ravnanju neke države sprejemali na podlagi splošnega konsenza.

To pa ni edina težava, s katero se srečujemo pri ocenjevanju možnosti relevantnega kritiziranja. Beitz poudarja, da vsem raziskanim značilnostim in utemeljitvam pravice do samoodločbe navkljub, še zmeraj ni jasno, kaj le-ta sploh zahteva, kdo ustreza kriterijem za njeno uveljavljanje in zakaj bi posledično sploh lahko nasprotovali njenim kršitvam. Zato trdi, da je edina relevantna kritika možna le takrat, kadar je »satelitska« družbena skupina organizirana kot država s poštenimi mehanizmi političnega odločanja. Če zunanji akter takšni državi vsili svoje pogoje ravnanja, to pomeni, da obenem krši politične pravice njenih državljanov. Toda takšna situacija, pravi, je malo verjetna. Ponavadi gre pri neenakopravnem odvisnem razmerju za države s pomanjkljivo razvitimi institucijami politične participacije, iz česar sledi, da so njihovi prebivalci že v osnovi podrejeni nepravičnim oblastem. Ob dodatnih predpostavkah, da je njihova podrejenost neprostovoljna in da nimajo možnosti potrjevanja ali zavrnitve njihove legitimnosti, pa z moralnega stališča ni več tako pomembno, ali so družbene razmere vsiljene od zunaj ali od znotraj. V vsakem primeru je upravičenje potrebno za sleherni način oz. vrsto uporabe nasilja, kar hkrati pomeni, da je treba sisteme oblasti soditi tudi po drugih kriterijih, in ne samo po njihovi sposobnosti izvajanja avtonomije – mednje pa po Beitzu zagotovo sodijo tudi primerna načela pravičnosti, ki morajo ustrezati dani državi.

Edina obramba pred ekonomsko odvisnostjo bi bila torej vzpostavitev takšnih državnih aparatov, s katerimi bi si podrejene države vsaj v določeni meri uspele povrniti nadzor nad upravljanjem z lastnimi ekonomskimi viri. Vendar pa je kaj takega laže reči kot storiti, saj se dandanes zdi, da tudi deklarativno pravične države niso imune na negativne posledice globalnih gospodarskih gibanj, svetovni centri gospodarske moči pa se vse bolj izmikajo možnostim nadzora s strani posameznih nacionalnih držav.

Gornji pomislek pa že nakazuje delni sklep, da bo nazadnje tudi tretja dvoumnost, povezana s pravico do samoodločbe, ostala brez dokončne razrešitve. Vprašanje, ali je za samoodločbo potrebna tudi zagotovitev ekonomske neodvisnosti, je namreč po Beitzu vnovič povezano s tem, ali (nove) državne ustanove lahko zagotovijo vzpostavitev pravičnih institucij in njihovo učinkovito delovanje. Kadar mednarodni gospodarski odnosi prispevajo k ohranitvi neenakopravnosti partnerjev in s tem k odvisnosti držav, ter tako spodbujajo ohranja nje družbene nepravičnosti, ki hkrati zavira možnosti delovanja pravičnih ustanov, je kritika vsekakor možna in tudi nujna.

Kot smo videli, so po Beitzu pojmi, kot so avtonomija držav, pravica do samoodločbe, pravica do nevmešavanja ter ekonomska odvisnost, neločljivo povezani z vprašanjem pravičnosti državnih institucij: družbeni akterji (države, družbene skupine, narodi) imajo pravico do samoodločbe takrat, kadar bi njihova sprememba obstoječega *statusa quo* preprečila nadaljnje družbene nepravičnosti in zagotovila vzpostavitev pravičnih institucij; prav tako je s pravičnostjo institucij utemeljena pravica do nevmešavanja: če so ustanove nepravične in kratijo svoboščine posameznikov, je vmešavanje dopustno; podobno je situacija ekonomske odvisnosti moralno nedopustna tedaj, ko je vanjo prisiljena država s pravičnimi institucijami; država pa je avtonomna v primeru, ko so njene institucije usklajene s primernimi načeli pravičnosti.

Na tem mestu bi potemtakem pričakovali, da bo Beitz nekoliko določneje spregovoril o vsebini »primernih načel pravičnosti«, frazi, ki jo nenehno uporablja kot najvišji kriterij slehernega političnega delovanja. Vendar namesto tega naletimo na njegovo ugotovitev, da se primerna načela pravičnosti lahko med seboj pomembno razlikujejo od tistih, za katera običajno mislimo, da veljajo v razvitih zahodnjaških družbah; vendar navedeno nagibanje k relativizmu takoj omili z dopolnitvijo, da ima to stališče tako zagovornike kot nasprotnike. Preostanejo nam le nejasni namigi, da bi primerna načela pravičnosti lahko vsebovala pravice posameznikov do osnovnih svoboščin, npr. pravico do svobode združevanja, pravico do življenja v družbenih sistemih, kjer so posamezniki pojmovani kot avtonomni viri ciljev in imajo zagotovljeno pravično reprezentacijo znotraj političnih institucij, katerih legitimnost se obnavlja z volitvami, ki so pojmovane kot metoda tihega pristanka na življenje v dani družbi (čeprav sam našteje relevantne primere, zakaj so vse opisane značilnosti nezadostne), ter slednjič opominja, da je notranjepolitična pravičnost družb spričo hitrega razvoja nadnacionalnih institucij in globalnih tokov dobrin vse bolj odvisna od omenjenih zunanjih dejavnikov, in celo trdi, da razvoj notranjepolitičnih institucij ne bo zagotavljal pravičnosti, če ne bo poprej odpravljena mednarodna distributivna nepravičnost. Tej temi se bomo posvetili skozi nekaj naslednjih razdelkov.

1.9. Osnova mednarodne distributivne pravičnosti

O problemu mednarodne distributivne pravičnosti je v znanstvenih teorijah mednarodnih odnosov dorečenega sorazmerno malo. Pri obravnavi političnih vprašanj, ki še zmeraj temelji na realističnem pojmovanju meddržavnih odnosov in se je komaj v zadnjih dveh do treh desetletij začela lotevati vprašanj globalnega razvoja, namreč zlahka zaobidemo vprašanje, ali imajo državljani relativno bogatih držav dejansko kakšne moralne obveznosti, da spodbujajo gospodarski razvoj tudi drugje in ne zgolj v lastnih družbah. Izjema pri tem so seveda nekateri politični filozofi, npr. Rawls ali Nozick, zadovoljive (čeprav nikakor ne neproblematične) odgovore pa je mogoče najti tudi s pomočjo aplikacije nekaterih filozofskih teorij.

Sorazmerno lahek odgovor nam ponuja utilitarizem s pomočjo upoštevanja standardov maksimizacije koristi in neupoštevanjem državnih meja ter

izločanjem nasprotujočih si interesov. Pač sprejmemo metodo in odločitve, ki bodo najbolj povečale dobrobit največjega števila ljudi. Pri kontraktualizmu je slika povsem drugačna: ker politične odločitve v tem primeru vselej zahtevajo pristanek članov skupnosti, ni vnaprej jasno, na kakšno shemo porazdelitve bi pristali. Pomembno je tudi, ali pri odločanju o tem izhajamo iz začetne situacije obilja ali pomanjkanja. Beitzov argument, ki ga bom podrobneje obravnaval v naslednjih podpoglavjih, temelji na postavki, da tudi ob kontraktualističnem izhodišču lahko utemeljeno zagovarjamo prepričanje, da imajo osebe z različnim državljanstvom medsebojne distributivne obveznosti, podobne tistim, ki jih imajo drug do drugega državljani iste države. Mednarodne distributivne obveznosti namreč po njegovem izhajajo iz samih načel mednarodne pravičnosti, ne pa zgolj iz zavez medsebojne pomoči.

Beitzova kritika Rawlsove teorije pravičnosti in mednarodne ureditve se navezuje na opažanja, v skladu s katerimi postaja področje mednarodnih odnosov vse bolj podobno sistemom notranjepolitičnih ureditev, zato bi morala Rawlsova načela pravičnosti skupaj z nekaterimi dopolnitvami in popravki veljati globalno. Če torej sprejmemo Rawlsovo stališče, da

> »[I]nterpretacijo naravnega stanja lahko razširimo ter člane razumemo kot predstavnike različnih narodov, ki morajo skupno izbrati temeljna načela, s katerimi bodo razreševali nasprotujoče si zahteve. Pri izhajanju iz pojma začetne situacije (naravnega stanja) predpostavljam, da so ti predstavniki brez najrazličnejših vrst informacij. Sicer vedo, da predstavljajo različne narode, od katerih vsak živi v normalnih življenjskih okoliščinah, ne vedo pa ničesar o posebnih okoliščinah lastnih družb ... Ponovno je pogodbenim stranem, v tem primeru predstavnikom narodov, dovoljeno vedeti le toliko, da lahko racionalno izberejo zaščito svojih interesov, vendar ne toliko, da bi lahko premožnejši narodi izkoristili prednosti svoje posebne situacije. Naravno stanje je do narodov pošteno: izniči vsakršne naključnosti in pristranskosti zgodovinske usode« (navedeno v Beitz, 1999: 133-134),

sprejmemo tudi nekoliko nenavadno izpeljavo, da je vsebina načel pravičnosti pravzaprav že znana, saj poleg dveh načel, ki veljata za posamezne družbe (to je načelo, po katerem imajo vse osebe enake pravice do kar najširšega enakega obsega osnovnih svoboščin, ustrezajočega sistemu enakih svoboščin za vse, in načelo, po katerem morajo biti družbene in gospodarske neenakosti porazdeljene tako, da so v največjo korist najmanj privilegiranim, in povezane s službami in položaji, ki veljajo za vse pod pogoji enakih možnosti), vsebujejo tudi načela samoodločbe, nevmešavanja, spoštovanja sprejetih dogovorov, pravične samoobrambe ter vojnega prava (glej ustrezne razdelke v poglavju o Rawlsovem modelu pravičnosti). Omenjeni principi naj bi bili sprejeti kot posledica strinjanja predstavnikov v naravnem stanju o enakopravnosti med narodi.

Seveda je prvi Beitzov ugovor ta, da opisanega modela naravnega stanja nikakor ni mogoče aplicirati na realni svet (kljub temu, da Rawls na več mestih pojasnjuje, da gre za idealno situacijo in hipotetično zastavitev) ter navaja, da ni nobenega jamstva, da so vse države notranje pravične, pa tudi če so, ni zagotovila, da so pravične na način, skladen z opisanima načeloma pravičnosti.

V kolikor pa drži, da vse države niso pravične na Rawlsov način, tudi ostala sprejeta načela pravičnosti ne morejo veljati (kot smo videli, Rawls to težavo poskuša rešiti tako, da v *Pravu narodov* države razdeli na pet razredov glede na njihovo raven ustrezanja obravnavanim standardom; kljub temu pa ni očitno, da omenjena kategorizacija zajame vse primere držav). Obenem pa dodaja, da bi Rawls moral natančneje določiti situacije, v katerih bi upoštevanje zgoraj omenjenih postavk pripomoglo k vzpostavitvi pravičnih institucij v trenutno nepravičnih državah (Rawls o tem sicer govori v poglavjih *Prava narodov* o obremenjenih družbah ter distributivni pravičnosti med narodi).

Lahko pa povsem utemeljeno domnevamo, da bi bilo Rawlsovim načelom pravičnosti iz *Prava narodov* mogoče dodati še katera druga. Tako npr. Rawls v svoj model ni vključil načel nadzora prebivalstva ali urejanja okolja. Slabo je opredeljena tudi globalna institucionalna struktura, ki naj bi vsaj ohlapno nadzorovala izvajanje sprejetih načel ter odnose med narodi (čeprav je ta »ohlapnost« predvsem posledica Rawlsovega razumevanja domene mednarodnih odnosov, ki je v osnovi še zmeraj realistično in brez upoštevanja sprememb na globalni ravni).

Beitzovo lastno izhodišče, na katerem želi utemeljiti načela mednarodne pravičnosti, zaradi tega poleg kritike Rawlsove teorije [glej tudi razdelek o kritiki] vsebuje tudi dopolnitve njegovih načel, ki so povezane zlasti s priznavanjem novih oblik sodelovanja med narodi, pa tudi s posledičnim nastankom novih medsebojnih obveznosti. Treba je namreč razmišljati tudi o shemi sodelovanja, s pomočjo katere pridemo do dobrin, do katerih ne more nobena država ali narod imeti apriornih lastninskih pravic oz. zahtev.

1.10. Upravičenost do naravnih virov

Prvo teoretsko področje, na katerem poskuša Beitz dopolniti Rawlsova načela sodelovanja med narodi, zadeva vprašanje upravičenosti do naravnih virov. Ob predpostavki njihove omejenosti in pomena za preživetje družb je problem nasprotujočih si zahtev po njihovem izkoriščanju mogoče obravnavati z dveh vidikov: prvi zadeva sodelovanje kot eno izmed komponent materialnega napredka skupnosti, drugi pa se nanaša na koristi, izhajajoče iz izkoriščanja kateregakoli dela zemeljske površine. Medtem ko po Beitzovem mnenju prvi vidik spada na področje notranje ureditve posameznih skupnosti, je pomen drugega odločilen predvsem za mednarodno sodelovanje družb. Pri Rawlsovem modelu naravnega stanja predpostavljamo, da predstavniki narodov vedo, da so naravni viri po zemeljski površini porazdeljeni neenakomerno, in da je zato precej verjetno, da bodo nekatere družbe zaradi njihovega izkoriščanja obogatele, druge pa bodo zaradi njihovega pomanjkanja trpele revščino. Toda zakaj bi morali predstavniki narodov glede na to, da poznajo podatek o neenakomerni porazdelitvi in njenih možnih posledicah, na tak model naravnega stanja sploh pristati? Rawls pravi, da bi predstavniki na neenakomernost pri porazdelitvi naravnih dobrin gledali podobno kot na neenakomernost pri porazdelitvi talentov med posamezniki. Naravna porazdelitev sama po sebi ni ne pravična ne nepravična, prav tako ne moremo

reči, da je posameznikovo rojstvo na določen položaj v določeni družbi nepravično; tako je z vsemi dejavniki, na katere ne moremo vplivati. Da je nekaj pravično ali nepravično, lahko presodimo šele tedaj, kadar postanejo ti dejavniki stvar institucionalne obravnave, npr. kastnega sistema, ki na podlagi poljubnih faktorjev podeljuje privilegije in dobrine, za katere ni upravičene utemeljitve.

Beitz takšnemu stališču ugovarja, saj pravi, da dejstvo, da ima nekdo boljši geografski položaj kot drugi, še ne zagotavlja razlogov, zaradi katerih bi bil upravičen, da drugim odreka koristi, pridobljene s pomočjo virov. Zaradi tega bi morali biti viri ali koristi, pridobljene z njihovo pomočjo, predmet redistribucijskega načela glede naravnih virov. Analogiji med naravnimi viri in talenti je po Beitzovem mnenju mogoče oporekati. Najprej pravi, da ni povsem razvidno, kaj pomeni formulacija, da je porazdelitev talentov z moralnega vidika arbitrarna. Če se strinjamo, da je poljubna zato, ker si ne moremo zaslužiti, da bi bili rojeni s sposobnostmi odličnega pianista, iz tega ne sledi, da bi bilo za posedovanje talenta potrebno kakršnokoli upravičenje. Nasprotno, zdi se, da je samo posedovanje talenta zadosten razlog za njegovo uporabo na vse možne zaželene načine. Kljub dejstvu, da si talentov nismo zaslužili, nam jih ni treba upravičiti, saj smo se z njimi že rodili in so zatorej naravno dejstvo.

Naše naravne zmožnosti so potemtakem del našega sebstva; uporaba in razvoj talentov sta v veliki meri odvisna od nas samih ter predstavljata pomemben del naše identitete. Njihova uporaba in izvajanje sta hkrati tudi najvišja oblika samoizražanja. Zdita se tako tesno povezana s posameznikovim bistvom, da bi najbrž lahko celo dejali, da ju varuje pravica posameznikov do osebne svobode. Beitz namreč meni, da bi lahko zagovarjali stališče, da je vmešavanje v razvoj in uporabo talentov hkrati vmešavanje v posameznikov osebnostni razvoj. Tukaj pa postane analogija problematična.

Res je, da so tako talenti kot naravni viri porazdeljeni poljubno, saj si obojih nismo zaslužili. Toda naravni viri za razliko od talentov niso naravni deli oseb(nosti). Najprej jih je treba najti, si jih potem prisvojiti in šele nato jih lahko uporabimo. Talentov pa si ne prisvajamo, ker se z njimi rodimo. Ce torej hkrati s talenti pridobimo neposredno pravico, da se z njimi okoristimo, pa Beitz meni, da o naravnih virih tega ni mogoče trditi. Sicer drži, da prisvojitev nismo zmeraj dolžni upravičiti, vendar to velja le v primeru, kadar prisvojenih dobrin ne primanjkuje. Kadar pa, nasprotno, virov primanjkuje, je situacija drugačna. Neutemeljena prisvojitev življenjsko pomembnih dobrin lahko pomembno, morda pa celo usodno prikrajša druge. Beitz zato meni, da imajo tisti, ki so brez upravičenih razlogov prikrajšani za življenjsko pomembne vire, pravico, da svoj delež zahtevajo od drugih.

Prav tako lahko trdimo, da naravni viri in talenti niso v enakem odnosu do identitete oseb. Ponos, ki ga npr. občutimo ob tem, da smo napisali dobro knjigo, se po vsej verjetnosti ne more primerjati z občutkom, ki ga imamo ob zavesti, da smo od umrlega sorodnika podedovali naftni vrelec. Beitz pravi, da je to zaradi tega, ker pridobljene dobrine na razvoj identitete vplivajo veliko preprosteje (če sploh vplivajo) kot osebni talenti. Za pridobljene vire zelo težko rečemo, da so del našega sebstva. Talentom so resda podobni po tem, da ponavadi v zvezi z njimi opravljamo različna opravila, jih oblikujemo ter jih nazadnje izkoristimo,

vendar pred njihovo prisvojitvijo do njih nihče nima naravne pravice. Prav tako pomisleki glede vmešavanja v osebno svobodo ne zagotavljajo nikakršne pravice do njihovega prisvajanja in uporabe, vsaj ne na isti način, kot to velja za primer razvoja osebnih talentov. Posledično po Beitzovem mnenju za uporabo naravnih virov naj ne bi veljala pravica do nevmešavanja, saj nima nihče apriorne pravice do privilegiranega položaja. Trdi namreč, da je naravna porazdelitev nekaj, kar je z vidika morale bolj arbitrarno kot osebnostni talenti. Ne samo, da ne moremo reči, da smo si naravne vire zaslužili – umanjkajo tudi drugi razlogi, ki pa jih lahko navedemo pri utemeljevanju pravice do uporabe talentov.

Četudi bi se strinjali z Rawlsovim izhodiščem, po katerem so nacionalne združbe bolj ali manj samozadostne, ni zaradi tega porazdelitev virov nič manj arbitrarna. Pripadniki narodov, ki so se po srečnem naključju znašli na ugodnih lokacijah, v skladu z Beitzovim stališčem zaradi potencialne samozadostnosti še nimajo pravice do izkoriščanja premoženja, pridobljenega iz naravnih bogastev. Lahko bi sicer ugovarjali, da postavka o samozadostnosti (vseh) narodov izniči vsakršne razloge drugih narodov, s katerimi bi lahko utemeljeno zahtevali enakopravne deleže najdenih virov; ali pa bi preprosto rekli, da v globalnem modelu naravnega stanja upravičenje za prisvojitev naravnih virov ni potrebno; kaj takega bi veljalo še posebej v primeru, če bi sprejeli podmeno, po kateri vse | družbene obveznosti izhajajo iz oblik družbenega sodelovanja, in je uveljavljanje pravic možno le tedaj, če so izpolnjeni pogoji kooperacije.

Kakorkoli že, Beitzovo mnenje je, da je prepričanje, v skladu s katerim ob odsotnosti sodelovanja izostanejo tudi vsakršne pravice drugih do najdenih in prisvojenih dobrin, napačno. Sam pravi, da ni v takšnem načinu razmišljanja ničesar, kar bi napeljevalo na domnevo, da imamo moralne vezi oz. odnose le s tistimi, s katerimi smo soudeleženi v določenih shemah družbenega sodelovanja.

V modelu mednarodnega naravnega stanja pri Rawlsu njegovi udeleženci vedo, da so naravni viri porazdeljeni neenakomerno, da je dostop do njih pomemben pogoj za nastanek določenih vrst družbenega sodelovanja in gospodarsko uspešnost ter da jih primanjkuje. To po Beitzovi interpretaciji pomeni, da na porazdelitev virov gledajo kot na arbitrarno, se pravi, da nihče izmed njih nima apriorne pravice do bogastva na svojem kosu zemeljskega površja; v svetu, kjer so naravni viri omejeni, je za njihovo prisvojitev potrebno upravičenje glede na podobne pravice drugih in glede na posledice, ki jih naj bi prisvojitev imela za prihodnje generacije. Pomembna avtorjeva dopolnitev Rawlsove teorije zatorej izhaja iz domneve, da bi se udeleženci v Rawlsovem modelu mednarodnega sta nja ob poznavanju dejstva o pomanjkanju naravnih virov dogovorili o redistribucijskem načelu za naravne vire, ki bi vsakemu sodelujočemu narodu omogočalo razvoj pravičnih političnih institucij in modela gospodarstva, ki bi zadovoljil osnovne potrebe posameznikov. Težava pri upoštevanju tega načela pa bi bila v določitvi standardov, po katerih bi določali velikost dodeljenih deležev. Avtor npr. predlaga število prebivalstva ali pa preprosto upoštevanje različnih potreb različnih gospodarstev. Beitzovo »redistribucijsko načelo za naravne vire« *[resource redistribution principle]* pa se glasi:

> »Vsaka oseba ima enako *prima facie* pravico do deleža vseh razpoložljivih virov. Odkloni od tega izvornega načela pa so upravičeni v primeru, kadar so posledične neenakosti v največjo možno korist tistih, ki so zaradi njih najbolj prikrajšani (kar je analogno delovanju načela razlike).« (Beitz, 1999: 141)

V skladu s svojo vsebino naj bi načelo zagotavljanja sprejemljivega življenjskega standarda veljalo predvsem za tiste narode, ki živijo na manj ugodnih lokacijah. Dodeljeni deleži bi morali biti tolikšni, da bi zagotovili izpolnjevanje ekonomskih pogojev za razvoj pravičnih institucij, katerih poglavitna naloga bi bila tudi zagotavljanje spoštovanja človekovih pravic. V nasprotnem primeru bi imeli po Beitzovem prepričanju deprivilegirani narodi pravico, da potrebne vire izterjajo z vojno. Meni tudi, da ni očitno, da bi bile takšne vojne nepravične, ter dodaja, da bi morali udeleženci v naravnem stanju sprejeti tudi načelo, ki bi zagotavljalo ohranitev prihodnjih generacij, saj bi se lahko zgodilo, da bi po dvigu »tančice nevednosti« ugotovili, da živijo v svetu, katerega življenjsko pomembni viri so že skoraj povsem izčrpani. Ob tem sicer njegove vsebine ne navaja podrobneje, vendar pravi, da bi bilo zelo podobno Rawlsovemu načelu pravičnih prihrankov.

Četudi se strinjamo, da ima vsak človek pravico do življenja in torej tudi do preživetja, pa Beitzova zahteva, da bi morali biti vsi posamezniki upravičeni do deleža razpoložljivih virov, po mojem mnenju vendarle ni niti samoumevna niti razumljiva, še težje pa je izvedljiva. Ne zdi se mi samoumevna zaradi tega, ker tudi Beitz sam okleva pri vzpostavitvi ustreznih standardov, po katerih naj bi določali deleže virov, dodeljene posameznikom. Če namreč vzamemo za merilo število prebivalstva, ni razvidno, zakaj bi morala imeti država, katere nizek življenjski standard je posledica neustrezne demografske politike in npr. ne uspe zajeziti problema visoke rodnosti, pravico do večjega deleža dobrin kot država, ki ima manj prebivalstva, a je bila pri oblikovanju politike uspešnejša in ima zato višjo raven kvalitete življenja.

Da je zahteva nerazumljiva, menim zato, ker Beitz navaja tudi možnost, da bi lahko bila količina deležev odvisna od različnih gospodarskih politik držav, ki zahtevajo različne deleže resursov. Ob tem ne vidim razloga, zakaj bi morali biti državljani države *A*, katerih gospodarska politika zahteva manjšo porabo, za svoj delež prikrajšani na račun države B, ki je sprejemala odločitve, ki so vodile v večjo porabo (seveda predpostavljamo, da je življenjski prostor omejen in so omejeni tudi viri).

Načelo pa je zaenkrat popolnoma neizvedljivo zato, ker bi njegovo udejanjanje pomenilo, da je treba v celoti spremeniti razumevanje politike kot sistema odnosov držav kot suverenih enot, saj bi porazdeljevanje dobrin neprestano zahtevalo poseganje v notranjo avtonomijo držav. Postavka, da bi lahko imele države z malo resursi pravico do vojne, s katero bi si le-te prisvojile, oz. mnenje, da »ni očitno, da bi bile vojne s takšnim namenom nepravične« (glej Beitz, 1999: 142 zgoraj), pa je po mojem mnenju več kot brezobzirna, saj je ubijanje nedolžnih in neagresivnih posameznikov zaradi prisvojitve njihovih resursov nedopustno (ob hkratnem Beitzovem bolj ali manj eksplicitnem sprejetju kantovske maksime, po kateri je vsak posameznik avtonomen vir ciljev!).

Največ, kar lahko izpeljemo iz predpostavk o arbitrarnosti in omejenosti virov, je dolžnost premožnejših posameznikov, da pomagajo tistim, ki niso revni po lastni krivdi, nikakor pa ni mogoče sklepati na *pravico* slednjih, da si manjkajoče dobrine prisvojijo s silo. Kar zadeva Beitzov domislek, da bi bilo treba med načela, sprejeta v naravnem stanju, uvrstiti tudi standarde za ohranitev prihodnjih generacij (glej Beitz, 1999: prav tam), ki bi bili podobni načelom in ravni pravičnih prihrankov, pa se mi zdi, da bi ob prestavitvi v mednarodno okolje ter ob predpostavki o omejenosti naravnih virov, sčasoma lahko pomenil nevarno sredstvo, s katerim bi lahko opravičili vsako, še tako nepravično vojno: vse preveč namreč spominja na neokonzervativno doktrino »preventivne vojne«, po kateri so države (še posebej pa ZDA) upravičene do zaščite svojih gospodarskih interesov z vojaškim posegom, če sumijo, da so le-ti resno ogroženi.

Čeprav Beitz resignirano ugotavlja, da je Rawls ob razširitvi modela prezrl problematiko omejenosti naravnih dobrin, pa tudi to ne drži povsem, saj jo obravnava z delno zgrešeno postavko, da je mednarodni sistem sestavljen iz bolj ali manj samozadostnih družb, v katerih veljajo notranja načela pravičnosti. Strinjati se je mogoče le s tem, da ne obravnava neenakosti, ki so produkt mednarodnega sodelovanja in prav tako zajemajo omejenost virov.

1.11. Soodvisnost držav in globalna distributivna pravičnost

Potemtakem se zdi pravilneje, da izhodišče za iskanje načel pravičnosti postavimo v mednarodni sistem držav, kjer sodelovanje med državami poraja vse večjo soodvisnost, s težavami in prednostmi, ki jih je mogoče obravnavati le z globalne ravni, kjer, kot ugotavlja že Kant (glej Kant, 2006: 101-103), skozi oblike ekonomske kooperacije nastaja nova osnova za mednarodno moralnost. V kolikor pa je gospodarsko sodelovanje obenem osnova za mednarodno distributivno pravičnost, bi bilo treba določiti kar najbolj jasna načela globalne distributivne pravičnosti.

Najmočnejši dokazi za naraščajočo mednarodno soodvisnost so razvidni iz vse večjega obsega transakcij, ki neovirano prehajajo državne meje: tokovi ljudi, kapitala, dobrin, komunikacij, informacij itn. Čeprav se mnenja o njihovi intenzivnosti in periodizaciji razhajajo, pa najrazličnejše raziskave, podatki in spremembe v sami materialni realnosti kažejo, da omenjeni tokovi naraščajo vse od konca druge svetovne vojne. Razlog, zaradi katerega je obravnava vsebin, povezanih z globalno pravičnostjo, videti vse bolj nujna, so posledice omenjenih povezav. Vse bolj očitno je namreč, da se ustvarjeni kapitalski presežki ne investirajo v gospodarstva, v katerih so bili ustvarjeni, temveč tja, kjer naložena sredstva zagotavljajo največje možne dobičke ob najmanjših možnih tveganjih. Znano je, da so velike ameriške korporacije sistematično selile znatne deleže lastnega kapitala in proizvodnje na tržišča v Evropi, Latinski Ameriki ter južni in vzhodni Aziji, kjer so stroški delovne sile nižji, pogoji trgovanja pa ugodnejši. Posledično je (bilo) zaznati skokovito rast in razvoj mednarodnih komunikacij, informacijske tehnologije in preostale infrastrukture, ki je na začetku komaj dohajala povpraševanje, velike korporacije pa so sčasoma postale najboljša

oblika institucij za razporejanje kapitala, koordinacijo proizvodnje in nadzor tržišč.

Omenjeni dejavniki so nedvomno bistveni za nastanek ogromnih gospodarskih presežkov ali tudi izgub, ki se kažejo v ekstremnih pozitivnih ali negativnih nihanjih gospodarske rasti in učinkovitosti proizvodnje. Vendar pa je vsekakor lažje dokazati obstoj vzorcev globalne soodvisnosti in nastajanje ogromnih kapitalskih presežkov, kakor pa z gotovostjo določiti porazdelitev bremen in koristi glede na udeležence v globalnih razmerjih (glej Rupert, 2000). Vsekakor drži, da navedeni procesi v pretežni meri zgolj večajo prepad med revnimi in bogatimi, in čeprav bi morda lahko rekli, da imajo v absolutnem smislu korist vsi udeleženci, pa je v relativnem pogledu slika gotovo precej drugačna. Razlogov za neenakomernost v porazdelitvi presežkov in koristi je več, zajemajo pa predvsem prilagojenost obstoječih političnih mehanizmov ter državnih infrastruktur na globalne trende ponudbe in povpraševanja, zaradi katerih imajo zlasti države različne pogoje dostopa do novih tehnologij ter posledično različne možnosti prestrezanja presežkov. Zaradi tega je globalna distribucija dobičkov in investicij še zmeraj precej odvisna od sposobnosti posameznih držav oz. vlad, da lahko nadzorujejo obnašanje korporacij ter tako posredno vplivajo na porazdelitev dobrin znotraj lastnih meja. Beitz namreč zatrjuje, da za neenakomerno porazdelitev globalnih presežkov kapitala ni kriva naraščajoča gospodarska soodvisnost držav po sebi, temveč so zanjo krive predvsem razlike v uspešnosti delovanja mnogovrstnih notranjepolitičnih ureditev držav (glej Beitz, 1996: 145-146).

Neenakosti med sodelujočimi državami pa niso vselej zgolj ekonomske, marveč se v najslabših primerih pokažejo že prej, na politični ravni. Za nekatere države, katerih izvoz je skoncentriran le na manjše število izdelkov, ki jih lahko uspešno prodajo samo na bodisi visoko specializiranih bodisi zelo nezahtevnih tržiščih, je lahko usoden vsak umik iz pogodbenega razmerja, kar močnejše partnerke s pridom izkoriščajo. To pojasnjuje, zakaj so slabo razvite in gospodarsko šibke države manj uspešne pri pridobivanju gospodarskih koncesij za svoje izdelke, hkrati pa tudi, zakaj so močnejše države sposobne diktirati ekonomske politiko v šibkejših državah. Najhujše posledice takšnih razmerij se zagotovo kažejo v notranjih razmerah slabše razvitih ekonomij, saj tam vlade težje nadzorujejo delovanje lastnih gospodarskih mehanizmov, ki so zaradi slabe prilagojenosti na zahteve tržišč toliko bolj dovzetni za zunanje vplive, npr. inflacijske pritiske in posledično slabšo raven zaposlenosti (glej Beitz, 1996: 146-147).

Seveda pa imajo zgornji dejavniki pomembne posledice tudi za notranjo družbeno strukturiranost držav ter porazdelitev dobrin med posamezniki. Sicer drži, da je slednja v veliki meri odvisna od gospodarskih značilnosti posameznih držav, kot so gibanja na notranjih tržiščih, stopnje državnega financiranja ali njihove davčne zakonodaje. Kljub temu pa je mogoče reči, da udeležba držav v svetovnih okvirih gospodarskega sodelovanja pogojuje nastanek in vzdrževanje notranjih družbenih neenakosti vsaj na dva načina: prvič, zdi se, da so pod obstoječimi političnimi pogoji presežki trgovanja ter dobički tujih podjetij skoncentrirani predvsem na družbene razrede z naj večjimi prihodki; drugič,

politični vpliv tujih investitorjev seveda podpira tiste vladne garniture, ki zagovarjajo neegalitarno distributivno politiko.

Po drugi strani pa skokovit razmah mednarodnih gospodarskih tokov ni povzročil sprememb samo v notranjem ustroju držav udeleženk. Skoraj hkrati z njim so se pospešeno razvijale tudi globalne regulativne strukture, kar je sčasoma privedlo do nastanka mednarodnih finančnih in monetarnih institucij, ki lahko znatno vplivajo na tečajna razmerja, uravnavajo količino denarja v obtoku, usmerjajo tokove kapitala ter skrbijo za uveljavljanje upoštevanja sprejetih pravil gospodarskega poslovanja, ki temeljijo zlasti na dogovorih o carinskih in drugih oblikah omejitev. Poleg globalnih institucij pa obstajajo še neformalne prakse usklajevanja meddržavnih ekonomskih politik (npr. v obliki Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj, OECD), katerih cilj je doseganje dogovorov o različnih notranjepolitičnih ukrepih držav članic, ki lahko imajo lokalni, pa tudi globalni značaj. Te strukture in organizacije ter različni dogovori predstavljajo globalno strukturo svetovnega gospodarstva.

Vendar pa institucije na globalni ravni in znotraj posameznih držav niso edini dejavniki, ki določajo porazdelitev dobrin. Treba je omeniti še sprejeta načela mednarodnega prava, o katerih smo vsaj posredno govorili v prejšnjih razdelkih. Tako npr. suverenost določene države med drugim pomeni, da ima s strani obstoječe mednarodne pravne ureditve zagotovljeno ekskluzivno pravico do lastništva naravnih virov in nadzora na lastnem ozemlju ter do delnega ali popolnega nadzora zračnega prostora in ozemeljskih voda. Se pomembnejše pa je načelo nevmešavanja, ki ima prav tako velik posredni vpliv na globalno distribucijo dobrin.

Po Beitzovem mnenju naštete lastnosti določajo globalne okvire sveta, v katerih nacionalne države že dolgo niso več edini politični in gospodarski akterji, podobno kot tudi za državne meje ni mogoče več trditi, da predstavljajo pomembno oviro za družbeno sodelovanje. Mednarodna soodvisnost pa ustvarja kompleksne vzorce socialnih interakcij, iz katerih izhajajo tako številne koristi kot zadolžitve – le-teh pa ne bi bilo, če bi resnično živeli v svetu pretežno samozadostnih nacionalnih držav. Prav zato Beitz poudarja, da Rawls v svojem Pravu narodov popolnoma zgreši bistvo mednarodne pravičnosti, saj naj bi dosledno upoštevanje obeh njegovih načel dopuščalo nesorazmerno obdavčevanje revnejših narodov na račun koristi posameznikov iz »dobro upravljanih« družb ter odrekanje pomoči obremenjenim družbam s strani bogatejših družb (tako, da bi vsa za pomoč namenjena sredstva porabili za izboljšanje življenjske ravni najrevnejših prebivalcev bogatih, dobro upravljanih družb).

Da sta Rawlsovi načeli pravičnosti, ki veljata za svet pretežno samozadostnih narodov, pomanjkljivi, izhaja že iz dejstva, da je velika večina sodobnih nacionalnih združb resnično udeleženih v najrazličnejših oblikah političnega in gospodarskega sodelovanja. Če pa drži tudi to, da ima večina bogatejših družb pri sodelovanju z revnejšimi večje koristi tako v absolutnem kot v relativnem vidiku, je po Beitzu nujna nova določitev načel pravičnosti, ki naj bi veljala za celotno globalno shemo sodelovanja.

Avtor s svojo kritiko sicer ne želi reči, da so nacionalne družbe, v večini primerov povezane v države, postale nepomembne, ali da bi morala biti globalna ekonomija popolnoma integrirana. Potrebno bi bilo le natančneje določiti razmejitev ter distribucijo bogastev med državami, ki s pomočjo globalnih tokov uspešno vzdržujejo (ali celo izboljšujejo) življenjski standard prebivalstva, ter tistimi, ki so zaradi drugačnih pogojev ranljivejše in manj uspešne. Zato Beitz meni, da bi lahko argument za uveljavitev globalnih načel pravičnosti konstruirali takole:

> »[Č]e dokazi o globalni ekonomski in politični soodvisnosti kažejo na obstoj globalne sheme družbenega sodelovanja, na meje med narodi ne smemo gledati kot na dejavnike temeljnega moralnega pomena. Ker meje nimajo enakega obsega kot družbeno sodelovanje, tudi ne označujejo meja družbenih obligacij. Zato za udeležence v naravnem stanju ne moremo predvidevati, da poznajo svoj položaj v določeni nacionalni družbi in da izbirajo načela pravičnosti predvsem za dano družbo (...) Ob predpostavki, da so Rawlsovi argumenti za omenjeni načeli pravičnosti uspešni, nimamo nikakršnih razlogov za mišljenje, da bi se vsebina načel zaradi povečanja obsega naravnega stanja spremenila, torej bi se načeli nanašali na svet kot celoto.« (Beitz, 1999: 151).

Še posebej naj bi to veljalo za drugo Rawlsovo načelo pravičnosti, tj. načelo razlike. Vendar pa sam priznava, da je zelo verjetno, da obstajajo med notranjepolitičnimi porazdelitvami dobrin ter globalno ravnijo porazdeljenosti koristi in stroškov mednarodne soodvisnosti velike razlike, prav tako pa so empirični pogoji njihovega uresničevanja še zmeraj zelo negotovi. Ne glede na to pa meni, da je že sam obstoj mednarodnih gospodarskih odnosov dovolj za zahtevo po formalni določitvi distribucije na globalnem nivoju, a nekam presenetljivo dodaja, da za njegov argument ni nujno, da bi globalna distribucija sledila kakršnemukoli vzorcu, niti iz njena ni mogoče izpeljati, da je trenutna distribucija nepravična, ker, kakor pravi, ne moremo trditi, da je katerakoli distribucija nepravična, dokler ne vemo, kaj pravičnost sploh je. Namen načel globalne distributivne pravičnosti, pa najsi bodo kakršnakoli, je pač pravična porazdelitev koristi in bremen.

Nenazadnje moramo pojasniti tudi, na koga naj bi se potencialna globalna načela pravičnosti nanašala, oz. kdo so subjekti, ki jih zadeva načelo razlike. Beitzovo stališče je, da bi morale biti to osebe, saj je po njegovem treba maksimirati položaj globalno najmanj privilegirane osebe ali skupine oseb. Ker je takšno stališče z vidika moralnih obligacij vsaj nekoliko problematično (zdi se, da prihaja v tem primeru do konflikta med dolžnostmi posameznika do sodržavljanov in do drugih oseb), Beitz dodaja, da lahko v globalnem načelu razlike »skupine oseb« zamenjamo z »državami«. To pa pomeni, da po njegovem mnenju upoštevanje globalnega načela razlike ne zahteva nujno prenosa dobrin od bogatih držav k revnim, čeprav hkrati trdi, da vseeno poziva k zmanjšanju meddržavnih neenakosti v porazdelitvi dobrin, saj meni, da so le-te posledica nedopustnih razlik med posamezniki.

Obravnavanje držav kot primarnih akterjev mednarodne politike z vidika navedenega stališča sicer ni nekonsistentno, saj so le-te za implementacijo

globalnih načel morda primernejše od posameznikov, ker lahko učinkovitejše izvajajo primerne ukrepe, katerih poglavitna posledica je zlasti zmanjšanje premoženjskih razlik med posamezniki. Zato bi morali na redistribucijo med državami gledati kot na drugo najboljšo rešitev, vse dokler se ne domislimo ustreznejše strategije, ki bi bolje sledila Beitzovemu prepričanju, da so mednarodne obveznosti držav v veliki meri zgolj izpeljava osnovnejših odgovornosti, ki jih osebe prevzemajo kot posledico globalnih razmerij, v katerih so udeležene. Več kot verjetno pa je, da bi bilo izvajanje takšne politike zapleteno (vsaj) zaradi nasprotij med posameznimi državami in globalno ravnijo sodelovanja.

1.12. Nasprotja med globalno in državno (notranjepolitično) ravnijo družbenega sodelovanja

Sklep, da je mogoče Rawlsovi načeli pravičnosti razširiti iz državne na globalno raven, lahko sprejmemo seveda samo v primeru, če smo prepričani, da je shema globalne soodvisnosti in sodelovanja v vseh njenih bistvenih značilnostih zelo podobna tisti, ki velja za odnose družbene kooperacije znotraj posameznih držav. Povsem razumljivo je, da se ob takšni »poenostavitvi« porajajo določeni pomisleki. Beitz se v svojem besedilu podrobneje loteva dveh. Prvi izmed njiju zadeva samo naravo družbene soodvisnosti: lahko bi namreč dejali, da je soodvisnost na globalni ravni sicer nujen, vendar pa ne zadosten pogoj za aplikacijo in veljavnost globalnih principov pravičnosti, saj tam ni učinkovitih institucij in zmogljivosti, ki bi jamčile za njihovo uveljavljanje. Drugi možen ugovor proti razširitvi veljavnosti pa je, da so načela pravičnosti znotraj posameznih držav zaradi tesnejših vezi med posamezniki pomembnejša od morebitnih načel globalne ravni, zato iz njih ne moremo izpeljati relevantnih splošno zavezujočih obligacij.

Seveda ne moremo zaobiti dejstva, da so med notranjepolitičnimi zakonodajnimi in izvršilnimi institucijami posameznih držav ter podobnimi ustanovami na globalni ravni precejšnje razlike: tako ne moremo govoriti o enotni svetovni ustavi, ki bi bila v temeljnih potezah enaka z ustanovnimi akti posameznih držav. Prav tako na globalni ravni ni institucij, ki bi bile analogne policijskim silam, na državni ravni zadolženim za zagotavljanje spoštovanja zakonov. Namesto tega imamo na globalni ravni širok zbir ustanov in mehanizmov, s katerimi države in drugi politični akterji poskušajo vplivati drug na drugega ter na ta način posredno ali neposredno določajo tudi načine življenja posameznikov znotraj meja njihove oblasti. Institucije in mehanizmi so udeleženi v procesih, ki zajemajo tako priprave na vojaško posredovanje in diplomacijo sankcij kot tudi lajšanje gospodarskega sodelovanja s pomočjo dogovarjanja in sodelovanja v nadnacionalnih združenjih.

Ne glede na širok spekter možnosti, ki jih odpira udeležba v mednarodnih globalnih procesih, pa so direktive, s katerimi poskušajo institucije na tej ravni nadzorovati izvajanje dogovorov in sprejemati primerne odločitve, veliko manj učinkovite od podobnih ustanov na ravni posameznih držav. Čeprav obstaja na globalni ravni veliko možnosti za posredovanje, torej vendarle ne moremo trditi, da dosegajo primerne ravni podobnosti z notranjepolitično domeno. Še posebej

to velja za možnosti doslednega uresničevanja in uveljavljanja redistributivnih politik. OZN je bila doslej zelo neučinkovita pri poskusih prepričevanja bogatih držav, da bi za pomoč revnim namenile vsaj tri četrtine odstotka (0,75%) svojega bruto družbenega proizvoda.

Beitz meni, da je za takšno neuspešnost vsaj delno kriva tudi odsotnost občutka za pripadnost širši mednarodni ali globalni skupnosti. Družbene vezi med pripadniki manjših družbenih skupin v okviru posameznih držav namreč ustvarjajo pomemben občutek pripadnosti določeni skupnosti, kar precej stimulira pripravljenost posameznikov za podrejanje sprejetim zakonom ali za sprejemanje ustreznih političnih odločitev. Rawls o tem podrobneje razpravlja tudi v *Teoriji pravičnosti* in *Pravu narodov, ter* trdi, da je podrejanje sprejetim načelom pravičnosti odvisno od zmožnosti posameznikov, da razvijejo čut za pravičnost. Razvoj čuta za pravičnost pa je mogoč samo, če posamezniki živijo v skladu z načeli, sprejetimi v dobro upravljanih družbah (to so tiste družbe, katerih osnovna struktura je urejena po Rawlsovih načelih pravičnosti).

Na ravni mednarodnih odnosov takšnega občutka pripadnosti seveda ni. Ljudje so zato še toliko manj motivirani, da bi ravnali v skladu s kakršnimikoli ideali globalne pravičnosti. Morda je to zato, ker je svet kot družbena celota preprosto prevelik, njegove mnogoštevilne kulture pa preveč raznovrstne, da bi zmogle skupno podpreti sprejetje splošnih zakonov pravičnosti ter nagovoriti svetovno skupnost ljudi, da bi jih spoštovali. Beitz pravi, da je združevalnih simbolov premalo, razločevalni pa so vse preveč dosegljivi; poleg tega navaja tudi zakonitost, po kateri se moč simbola manjša sorazmerno s stopnjo njegove abstrakcije od neposrednih potreb in interesov individuumov in majhnih skupin. Zato je razvoj občutka globalne pripadnosti, ki bi bil po intenzivnosti vsaj od daleč podoben občutku pripadnosti nacionalni skupnosti, po njegovem malo verjeten.

Kakšne posledice imajo potemtakem zgornje ugotovitve za možnost sprejetja globalnih načel distributivne pravičnosti? Rawls opozarja, da udeleženci v naravnem stanju vsekakor ne bi sprejeli zakonov, po katerih ne morejo živeti ali pa sploh ne morejo biti udejanjeni. Če pomanjkanje ustreznih globalnih ustanov ali pomanjkanje čuta za pripadnost globalni skupnosti ne omogoča implementacije principov, jih udeleženci pač ne bi sprejeli.

Toda kljub vsemu se zdi takšno stališče nekoliko preveč črnogledo: Beitz ugovarja, da vsebuje napačno interpretacijo odnosa med političnim idealom in realno situacijo. V kolikor se strinjamo, da idealna teorija predpisuje standarde, ki naj bi služili kot cilji političnih sprememb v realnem svetu, je ne moremo zavrniti zgolj zaradi tega, ker trenutno ne morejo biti udejanjeni. Obstajata namreč dve vrsti razlogov za neuresničljivost idealov: v prvo vrsto spadajo ovire, kijih je mogoče sčasoma zaobiti ali odstraniti, v drugo pa ovire, ki so nespremenljive in nepremagljive. In samo pri razlogih druge vrste lahko utemeljeno zavrnemo primernost ideala za doseganje iz resničnih temeljev. Pri prvi vrsti pa je treba samo opozoriti na možnost spremembe družbenih dejstev, kar naj bi polagoma omogočile uresničenje idealnih postavk. Po Beitzu gre pri uresničevanju globalnega obsega Rawlsovih načel pravičnosti nedvomno za težave, ki jih je mogoče razrešiti, saj naj ne bi bilo zadostne evidence za trditev,

da ljudje niso sposobni razviti občutka globalne pripadnosti ter posledično učinkovitih globalnih institucij nadzora. Pravzaprav bi lahko zagovarjali tudi pozicijo, da se dogaja ravno nasprotno ter da obstoječe globalne strukture vztrajno spodbujajo nastanek oblike zavesti, ki je prej ni bilo, saj ni bili primernih tehnoloških pogojev za njen razvoj.

A četudi priznamo, da sta učinkovita globalna struktura in z njo udejanjenje Rawlsovih načel mogoči, je možno ugovarjati drugače. Zakaj pa naj bi bile globalne institucije, ki bi razpolagale z globalnimi sredstvi nadzora in nasilja sploh zaželene? Najbrž bi bile zaradi svojega obsega in množičnosti birokratskih oblik tako ali tako kronično neučinkovite, poleg tega pa bi vselej obstajala nevarnost, da bi zaradi svojega položaja in koncentracije moči postale avtoritarne. Ali pa bi lahko trdili, da razvoj čuta za pravičnost ni pomemben samo za življenje v skladu z načeli pravičnosti, marveč predstavlja tudi pomemben dejavnik posameznikove identitete, kar naj bi kazalo na posameznikovo potrebo, da pripada manjši skupini, kot je svet (čeprav menim, da ni povsem jasno, zakaj naj bi bila pripadnost manjši družbeni skupini ovira za pripadnost večji – identitete in moralne obveznosti so sicer lahko v medsebojnem nasprotju, vendar pa to ni nujno).

Iz povedanega bi bržkone lahko sklepali, da bi globalne institucije sicer morale biti podobne državnim, vendar podobnost med njimi nikakor ne bi smela biti prevelika. Tak neambiciozen sklep je nujen že zaradi zelo verjetnih težav, ki bi nastopile pri medsebojni koordinaciji svetovnih družbenih skupnosti, da o kulturnih razlikah med njimi sploh ne govorimo. Funkcije globalne strukture bi bile zožene na implementacijo globalnih načel pravičnosti, kljub temu da bi zelo težko zagotovile kakršnakoli sredstva za izvajanje prisile nad neposlušnimi člani svetovne skupnosti, še posebej, če vztrajam o pri izhodišču, da so osnovni akterji političnega delovanja države in ne posamezniki. Nezaupljivost do vsakršnih nadnacionalnih organizacij pa izhaja po Beitzu iz zmotne podobe, da je njihova vloga predvsem omejevalna, to pa seveda ne drži, saj poleg »disciplinskih« in regulativnih opravljajo še vrsto drugih nalog (dodeljevanje pomoči, izobraževanje idr.).

Nasprotja med globalno in državno ravnijo političnega delovanja torej svoji različnosti navkljub ne onemogočajo možnosti aplikacije globalnih načel pravičnosti, temveč kažejo predvsem na težavnost uresničitve rawlsovskega ideala, še posebej na globalni ravni, kjer manjkajo ustrezne ustanove in mehanizmi za izvajanje redistribucije dobrin. Kar zadeva pravične nadnacionalne disciplinske institucije, je njihov namen podoben kot pri posameznih državah.

državam, od katerih zahtevajo, da se odrečejo delom svoje oblasti, dajejo zagotovilo, da bodo druge soudeleženke v podobnih okoliščinah morale ravnati podobno, se pravi, minimizirajo možnosti, da bi se drugi vključeni akterji na kakršenkoli način izognili poravnavi svojih obveznosti. Pri teh ustanovah pa ne igra pomembne vloge le njihova poštenost. K motivaciji za upoštevanje njihovih predpisov veliko prispeva tudi zaupanje, da dane institucije resnično zmorejo na pravičen način porazdeliti bremena, ki izhajajo iz meddržavnega sodelovanja.

Eden izmed razlogov, zaradi katerih so obveznosti dodeljevanja pomoči [to je dobrodelnost, *charity*] šibkejše kot obveznosti pravičnosti, je, da je dobrodelnost oz. dodeljevanje pomoči prostovoljno, saj zahteve po njej niso podprte z možnostjo poseganja po sredstvih monopolnega nasilja. Dolžnosti dodeljevanja pomoči se lahko otresemo že z ugovorom, da bi bili v primeru dajanja na slabšem kakor tisti, ki tega ne počnejo, ali pa da so naši prispevki ob odsotnosti podobnega ravnanja drugih popolnoma nepomembni. Če pa je določen odstotek pomoči zagotovljen s splošno sprejetimi zakoni, izvajanje katerih je podprto z mehanizmi prisile, takšno ugovarjanje seveda odpade.

Na ravni globalnega sodelovanja podobnih institucionalnih zagotovil ni ali pa so oblike zagotavljanja veliko milejše, kar na neki način ponovno sugerira možnost analogije tega področja s hobbesovskim modelom naravnega stanja, kajti v obeh primerih odsotnost potrebnih disciplinskih institucij onemogoča nastanek medsebojnega zaupanja v vzajemnost spoštovanja načel pravičnosti. Kljub vsemu pa je treba še enkrat spomniti na ključne razlike: tveganje, ki ga prinaša prostovoljen pristanek na spoštovanje načel, se ne more meriti s tistim v hobbesovskem naravnem stanju, kjer bi s takšnim ravnanjem tvegali smrt. V Hobbesovem primeru gre za preživetje, poglavitna težava mednarodnega (globalnega) sodelovanja pa je zagotavljanje pravičnosti. Možnosti za sodelovanje so na globalni ravni zagotovo večje kot v naravnem stanju. Področje mednarodnih odnosov poleg tega vsebuje široko paleto organizacij, ki jih je mogoče prilagoditi za izboljšanje ravni pravičnosti kooperacije, v hobbesovskem naravnem stanju pa le-te povsem umanjkajo.

Slednjič bi lahko opozorili na še eno znatno razliko med notranjepolitično in globalno ravnjo sodelovanja: medtem ko pravila sodelovanja na notranji ravni posameznih držav za vse udeležence veljajo enako ter v večini situacij brez njihovega neposrednega pristanka, se zdi sodelovanje na mednarodni globalni ravni veliko manj določeno in zato veliko bolj prostovoljno, kar pomeni, da države hkrati s pristankom na sodelovanje sprejmejo tudi njegova pravila. Toda o ugovoru na takšno stališče smo podrobneje govorili že v prejšnjih razdelkih: vprašanje, na katerega je treba odgovoriti, je, ali je prostovoljnost mednarodnega sodelovanja zares objektivna možnost. V kolikšni meri je sodelovanje mogoče odkloniti? Sicer si lahko zamislimo primer Severne Koreje kot države, ki se poskuša s politiko »opiranja na lastne moči« izogniti vsakršnemu mednarodnemu sodelovanju in zunanjim vplivom, a maloštevilni posnetki življenja v državi kažejo, da podobne odločitve vodijo v revščino in humanitarno katastrofo, saj nezadostnost lastnih virov in zaprtost pred idejami drugačnosti pripeljeta do fizičnega in psihičnega zlorabljanja človeškega dostojanstva. Toda takšni primeri bi nas vendarle lahko navedli k razmišljanju, da so pravzaprav države kot politične entitete in ne posamezniki edini akterji, ki so sposobni sprejemati in spreminjati pravila globalne igre in z njimi določati življenja lastnih državljanov. Že Rawls je trdil, da je bistveni dejavnik, ki določa gospodarsko blaginjo neke države, njena politična kultura kot zbir političnih in državljanskih vrlin posameznikov. Pa so tedaj globalna načela pravičnosti sploh smiselna?

1.13. Pravice držav

V pričujočem razdelku si bomo ogledali, ali je mogoče s postavko o nadrejenosti pravic držav zavreči nujnost obstoja globalnih načel pravičnosti. Sicer vemo, da Rawls potrebo po njihovem obstoju kot dodatnem regulativu globalne družbene kooperacije zavrača, Beitz pa ponuja še nekaj dodatnih alternativ glede njihove veljavnosti. Najprej si zastavi vprašanje, ali bi lahko bile pravice posameznih držav nadrejene delovanju načel globalne pravičnosti. Vsaj na prvi pogled se zdi, da imamo zanj na voljo nekaj utemeljenih razlogov.

Če npr. vztrajamo, da je nacionalna združba (to je država) tudi v vzajemno soodvisnem svetu globalnih procesov še zmeraj primarni dejavnik/vir politične identifikacije posameznikov in se zatorej vsi prispevki na globalno raven stekajo iz ravni posameznih držav, bi morale biti le-te zanje proporcionalno nagrajene. Navzlic temu pa je mogoče trditi, da to sploh ni nikakršen ugovor, saj ne ogroža delovanja globalne družbene osnove, za katero naj bi veljali globalizirani Rawlsovi načeli pravičnosti. Načelo razlike namreč implicitno že predpostavlja, da so za različne stopnje prispevkov potrebne različne stopnje nagrajevanja, pač ob dodatni zahtevi, da so distributivne neenakosti urejene tako, da koristijo najmanj privilegiranim. Kot ugovor bi stališče zato štelo le takrat, če bi trdili, da so bogatejši narodi upravičeni do večjih deležev, kot bi jim pripadali po načelu razlike.

To pa bi pomenilo, da zagovarjamo prepričanje, po katerem so distributivne neenakosti utemeljene tudi v primeru, ko niso v največjo korist najbolj zapostavljenim. Navedeno pozicijo lahko branimo s pomočjo Nozickovega zagovora osebne upravičenosti. V skladu z njim je vsak upravičen do dobrin, ki jih je dobil po načelih pravične transakcije, in do vrednosti, ustvarjene z lastnim delom, pod pogojem, da je bila začetna distribucija dobrin pravična. V svetu brez krivic se lahko po Nozickovem mnenju celotna porazdelitev dobrin ravna po treh načelih (glej Nozick, 1974):

1.) Kdor si prisvoji neko dobrino v skladu z načelom pravične prisvojitve, je do nje upravičen.
2.) Kdor pridobi neko dobrino od nekoga drugega, ki je do nje sam upravičen, je v skladu z načelom pravičnega prenosa do te dobrine upravičen.
3.) Do lastništva dobrin ne more biti upravičen nihče, kdor jih ne prejme v skladu z načeloma 1 in 2.

Neko dobrino si v skladu z načelom pravične prisvojitve pridobimo tedaj, če ta dobrina še nima lastnika; tako postanemo do nje tudi upravičeni, in jo skladno z načelom pravičnega prenosa tudi komu dodelimo.

Na prvi pogled ni v tem nič neobičajnega, na mednarodni ravni pa ima velike posledice: s pomočjo tega argumenta lahko zastopamo stališče, da so narodi upravičeni do svojega relativnega bogastva, ker je sleherni od njihovih pripadnikov deloval po relevantnih načelih pravičnosti, veljavnih za prisvojitev surovin in njihovo pretvorbo v izdelke določene vrednosti, s čimer hkrati predpostavljamo, da se je pravična distribucija dobrin že zgodila in da v procesu

pridobivanja prisvajanja in produkcije dobrin niso bile kršene nikogaršnje pravice, vse to pa je privedlo do trenutnega gospodarskega položaja nekega naroda oz. države. Beitz dodaja, da to ne vpliva na relevantnost njegovega načela za redistribucijo dobrin, saj so bila kolonialna prisvajanja do podrejenih narodov nepravična, kar je zadosten razlog za prerazdelitev.

Rawlsov odgovor na Nozickov argument se glasi, da je navedeno izpeljevanje nepravično, saj ljudem dovoljuje, da se za razpoložljive družbene položaje potegujejo s pomočjo svojih naravnih danosti in talentov, ne da bi pri tem kakorkoli odškodovali tiste, ki so se zaradi naključnosti naravnih in družbenih dejavnikov znašli v neenakopravni situaciji. Ker pa so ti faktorji moralno arbitrarni, ne morejo in ne smejo vplivati na standarde (re)distribucije dobrin, kar še posebej velja za globalno raven, saj so tukaj razlike med začetnimi položaji porazdelitve resursov in dobrin veliko večje kakor znotraj posameznih držav. Ob primerjavi dejavnikov, ki odločilno prispevajo k danemu položaju neke osebe, hitro ugotovimo, da so arbitrarni veliko bolj prevladujoči kot osebni. Poljubnost danega položaja v neki družbi namreč odločilno določa možnosti uresničevanja življenjskih ciljev neke osebe. Rawlsov ugovor na upravičenost do večjega deleža, kot ga da je načelo razlike, se zdi zatorej utemeljen.

Morda bi bila zahteva močnejših narodov do večjih deležev upravičena, če bi leti pristali na določeno kompenzacijo, ki bi jo izplačali šibkejšim narodom, presežek deleža pa bi bil porabljen za izboljšanje položaja njihovih deprivilegiranih državljanov. Beitz pravi, da predlog takšne porabe presežka izhaja iz moralne intuicije, po kateri imajo državljani neke države posebne obligacije do zapostavljenih članov lastne družbe; ta vrsta posebnih obligacij je lahko nadrejena splošni (globalni) vrsti obligacij, v skladu s katero imajo pripadniki neke družbe dolžnost, da pomagajo zapostavljenim skupinam drugod po svetu.

Gotovo bi bilo na tem mestu smiselno pojasniti nastanek posebnih obligacij do lokalnih združb. To bi lahko storili z navedbo psiholoških faktorjev, kot je npr. občutek nacionalne pripadnosti, in rekli, da je le-ta močnejši od občutka pripadnosti človeštvu kot celoti, zatorej bi moralo načelo razlike v polni meri veljati le za nacionalne družbe. Toda tisti, ki bi se odločili za takšno stališče, morajo pojasniti, na kakšen način psihološka utemeljitev moralnih obveznosti velja za primer velikih držav. Zdi se, da imajo na voljo zgolj dvoje možnosti: bodisi, da zagovarjajo vidik, po katerem načela pravičnosti ne veljajo niti v velikih državah in jih je mogoče upoštevati le v manjših lokalnih skupnostih, bodisi morajo priznati, da so obveze, ki izhajajo iz načel pravičnosti, lahko utemeljene še s čim drugim kot le z močnim občutkom (lokalne) pripadnosti. Če prvo alternativo zavrnemo kot nesprejemljivo, pa druga zanika možnost, da bi bili občutki lokalne pripadnosti upravičeno nadrejeni načelom globalne pravičnosti. A četudi bi se izkazalo, da je zadnja postavka napačna, to še vedno ne pojasni implikacije, da občutek nacionalne pripadnosti podpira domnevo o obstoju še posebej močnih notranjepolitičnih obligacij. Beitz meni, da ni razvidno, iz kakšnih razlogov bi morali občutkom nacionalne pripadnosti pripisovati kakršenkoli moralni pomen. Zakaj bi občutki katerekoli partikularne

lojalnosti zmanjševali pomen obveznosti, ki izhajajo iz udeleženosti v oblikah globalnega družbenega sodelovanja? Ali morda zato, ker močnejše vezi socialne kooperacije na državni ravni porajajo tudi močnejše moralne obveznosti? Pa si ponazorimo problem s primerom, kot ga navaja avtor sam:

»Predstavljajmo si svet iz dveh samozadostnih in notranje pravičnih držav A in B. Privzemimo, da ta svet zadošča ustreznemu redistribucijskemu načelu za naravne vire ter da je najmanj privilegirana oseba v državi A znatno premožnejša od sotrpina v državi *B.* Državljani A-ja imajo sicer dolžnosti vzajemne pomoči do državljanov B-ja, jasno pa je, da do njih nimajo dolžnosti, izhajajočih iz pravičnosti, saj družbi zaradi notranje samozadostnosti nista udeleženi v shemi sodelovanja. Denimo pa, da se zidovi samozadostnosti počasi krhajo, tako da A svoja jabolka prodaja za B-jeve hruške. Ali to pomeni, da sedaj prične nenadoma za svet, sestavljen iz A in B, veljati načelo razlike, ki od A-ja zahteva, da vse svoje premoženje deli z B, četudi je skoraj v celoti vezano na gospodarsko sodelovanje znotraj A-ja samega? Zdi se, da ne; lahko bi namreč dejali, da more primer mednarodnega načela razlike urejati porazdelitev zgolj tistih koristi, ki neposredno izhajajo iz mednarodnega družbenega sodelovanja ali ekonomskih interakcij. Ne more pa zadevati koristi iz notranjedržavnega sodelovanja.« (Beitz, 1999: 165)

Tehtnost navedenega primera nas vsekakor nagovarja k modifikaciji globalnega načela razlike, in sicer tako, da bi veljalo le za področje globalnega sodelovanja, na notranji ravni pa bi posledično veljala načela pravičnosti, prilagojena notranjim nivojem sodelovanja, implicira pa tudi domnevo, da obstaja nekakšen prag sodelovanja, ki razmejuje sfero veljavnosti »močnejših« in »šibkejših« načel. Takšna interpretacija nas hitro navede na misel, da bi podobne modifikacije le-teh lahko veljale tudi znotraj posameznih družb oz. držav, kjer obstajajo področja različno intenzivnega sodelovanja. To pa bi lahko pomenilo, da bi imeli člani tesneje povezanih lokalnih skupnosti pravice do večjih deležev dobrin, kakor če bi upoštevali zgolj veljavnost splošnega globalnega načela. Ne glede na plavzibilnost takšne razlage primera pa Beitz njene nadaljnje implikacije zavrača, saj pravi, da tesno povezane družbene enklave ponavadi vključujejo nesorazmerne deleže najbolj privilegiranih razredov. Prav tako opozarja, da je primer s hruškami in jabolki zelo podoben prostovoljni tržni menjavi dobrin in ima na blaginjo članov zgolj marginalne učinke, notranja državna raven pa je sestavljena iz sistema raznovrstnih neprostovoljnih ekonomskih institucij, ki v dobršni meri določajo začetne položaje posameznikom ter jim nalagajo različne pravice in dolžnosti. Ta raven, ki jo Rawls imenuje »osnovna družbena struktura« postavlja pogoje sodelovanja, ki odločilno vplivajo na blaginjo državljane in veljajo brez možnosti njihovega pristanka.

Seveda gornjega opisa s hruškami in jabolki ni mogoče razumeti kot vero stojne podobe modela sodobnega svetovnega gospodarstva. K vsebinskem dru opisane situacije je treba dodati vse tiste dejavnike, ki določajo tako osnovno strukturo posameznih držav, na katero naj bi se nanašala načela pravičnosti, kot tudi institucije, ki omogočajo in določajo okvire mednarodnega sodelovanja. Kolikor bolj kompleksna in razvejana je mreža družbenih odnosov in

gospodarskih transakcij, toliko večji in zapletenejši je vpliv strukture političnih in ekonomskih ustanov na blaginjo udeležencev, ne glede na obseg izkoriščanja njihovih storitev. Priznavanje takšne zapletenosti pa hkrati nakazuje, da je domala nemogoče ugotoviti stopnjo intenzivnosti distributivnega načela, ki bi ustrezala ravni sodelovanja. Opazovanje neprostovoljne gospodarske institucionalne strukture in njenih vplivov na količino premoženja posameznikov je zato po Beitzu veliko boljši način za ugotavljanje možne intenzivnosti ustreznih distributivnih zahtev. Omenjeno razglabljanje sicer ne podpira aplikacije globalnih načel porazdelitve v primeru jabolk in hrušk, pojasnjuje pa, zakaj je njihovo delovanje nad določeno ravnjo meddržavnega (globalnega) sodelovanja nujno, kljub raznim regionalnim variacijam v obsegu sodelovanja.

Naslednji argument proti možnosti udejanjanja globalnih načel pravičnosti pa zadeva vprašanje prihodnjih generacij nacionalnih družb. Trdimo lahko, da bi množino kapitala, ki bi ga namenili za zadovoljitev globalnih distributivnih načel, narodi pametneje uporabili za zagotovitev ekonomske varnosti prihodnjih generacij potomcev. Navedena zahteva sledi iz predpostavke, da je treba na nacionalne skupnosti gledati kot na oblike povezav družbenega sodelovanja skozi čas, ki segajo iz preteklosti, v kateri dana množica ljudi skrbi za preživetje potomcev, v prihodnost, v kateri imajo potomci zaradi odrekanja staršev boljši ekonomski položaj. Na pravice do dedovanja namreč lahko gledamo kot na pravico do akumuliranega kapitala, ki je nastal z varčevanjem znotraj neke družbene skupnosti, najsi bo to družina ali narod. Premoženje tako prehaja od ene na drugo generacijo v nizu zasebnih transakcij. Situacija postane s tem zelo podobna uveljavljanju Nozickovih načel pravičnosti (oz. pravičnih načel upravičenosti do dobrin), katerih delovanje je utemeljeno s pogojem, da je bila začetna distribucija pravična, ki ga je zelo težko zadovoljiti. Poleg tega pa ta ugovor ne spremeni izhodišča, po katerem moralne obveznosti izhajajo iz narave družbenega sodelovanja med narodi, ne pa iz razmer znotraj njih. Zahteve in okoliščine medgeneracijske pravičnosti so torej za razmere trenutnega meddržavnega (globalnega) sodelovanja povsem nerelevantne, kljub intuiciji, da je intenzivnost medčloveških oz. meddružbenih razmerij sorazmerna s stopnjo upravičenosti medsebojnih moralnih obligacij.

V tem razdelku smo si ogledali nekatere možne ugovore proti uveljavljanju globalnih načel pravičnosti, vendar se zdi, da nobeden izmed njih ne spodbija njihove utemeljenosti, četudi bi jih aplicirali v različnih modificiranih različicah in obsegih. Tudi ko bi lahko korektno utemeljili Nozickova načela upravičenosti, to ne bi spodbijalo veljavnosti obstoja globalnih redistributivnih obligacij, saj ni mogoče reči, da se porazdelitev naravnih virov sklada z zahtevami globalnega načela za redistribucijo virov, ali da so bile krivice iz preteklosti, ki jih je mogoče opisati kot nezakonito izkoriščanje virov oziroma kršitev Nozickovih načel upravičene prisvojitve in pravičnih transakcij, popravljene. Edini ugovor, ki se zdi utemeljen, izhaja iz domneve o močnejši intenzivnosti družbenega sodelovanja znotraj posameznih držav ali regij, kar naj bi upravičevalo dodeljevanje proporcionalno večjih koristi in deležev dobrin, kot bi jih udeležencem dodelilo izvajanje globalnega načela pravičnosti.

Globalni principi redistribucije bi morali biti zato modificirani glede na raven in obliko mednarodnega sodelovanja. Kljub temu pa Beitz v sklepu poglavja o pravicah držav pesimistično ugotavlja, da spričo ogromnih ekonomskih razlik med narodi najbrž tudi dosledno izvajanje omenjenih načel distribucije ne bi privedlo do porazdelitve dobrin, ki bi bila popolnoma pravična.

Sam menim, da je bistvo Beitzove dopolnitve Rawlsove teorije mednarodne pravičnosti poleg predloga razširitve modela rawlsovskega naravnega stanja, predlagane modifikacije njegovih načel pravičnosti ter predloga redistribucijskega načela razdelitve naravnih virov, zaobseženo tudi v ugotovitvi, da *obstaja več medsebojno dopolnjujočih se ravni družbenega sodelovanja, za katere obstajajo različni sklopi načel distributivne pravičnosti.* Beitz sam govori o dveh, tj. globalni in notranjepolitični (državni), sam pa mislim, da bi lahko govorili o najmanj treh ravneh: globalni, notranjepolitični in pravičnosti med posamezniki oz. združbami posameznikov, saj sleherna izmed ravni s principi svojega delovanja pomembno vpliva na »končno« (ne)pravičnost distribucije dobrin (v kolikor o kakršnikoli »končnosti« sploh lahko govorimo; morda bi bilo primerneje, če bi govorili o pravičnosti neke vrste »vmesnih« ali »etapnih« distribucijskih stanj, saj se civilizacija razteza skozi prostor in čas.

Na globalni ravni bi torej v idealnem primeru veljala splošna Rawlsova načela pravičnosti, ki bi urejala pravično razdelitev ugodnosti in bremen, izhajajočih iz sodelovanja med državami. Že tukaj Beitz govori o možnostih modifikacij prejetih koristi in zahtevanih dolžnosti, ki bi bile odvisne od intenzivnosti sodelovanja med posameznimi državami ali skupinami držav. Še enkrat pa se mi zdi potrebno opozoriti, da sprejete prilagoditve po Beitzu *ne smejo* vplivati na delovanje splošnih načel pravičnosti, ki niso odvisna od intenzitete sodelovanja, temveč izhajajo iz kantovskega univerzalističnega pojmovanja človeškega dostojanstva (glej kategorični imperativ), ki zanika relevantnost slehernih moralno arbitrarnih dejavnikov (rasa, spol, narodnost, veroizpoved idr.). Takšno pojmovanje predpostavlja upoštevanje tiste različice rawlsovskega modela naravnega stanja, v kateri posamezniki predstavljajo zgolj same sebe, in niso zastopniki narodov, držav ali drugih združb. Sprejetje omenjene pozicije nadalje zahteva normativno določitev globalnega življenjskega minimuma, do katerega so upravičeni globalno najmanj privilegirani ljudje oz. družbeni razredi.

Na ravni posameznih držav v idealnem primeru prav tako veljajo rawlsovska načela pravičnosti, čeprav so lahko med njimi precejšnje ekonomske, pa tudi politične razlike (glej Rawlsovo tipologijo političnih entitet v *Pravo narodov*). Le-te po Rawlsu izhajajo iz različnih naravnogeografskih danosti, čeprav sam trdi, da je najpomembnejši dejavnik njihova politična kultura, ki naj bi bila produkt (ne)pravičnosti njihovih institucij. Zanimivo je, da Beitz takšne zastavitve ne problematizira ter v svojih izvajanjih govori zgolj o dopuščanju različnih državnih oblik (čeprav zagotovo favorizira liberalno obliko ureditve, v kateri bi veljala modificirana Rawlsova načela pravičnosti; modifikacije se tukaj ponovno nanašajo na možnost obstoja območij z različnimi ravnmi sodelovanja, staja pa tudi splošna raven veljavnosti načel, ki določa eksistenčni minimum v okviru posamezne države).

Tretja raven pravičnosti, o kateri rawlsovski teoretiki zaradi (domnevne) arbitrarnosti govorijo zgolj posredno, pa je raven pravičnosti med posamezniki. To je raven, ki jo, kakor se zdi, še najbolje zajame Nozick s svojo teorijo pravičnosti kot upravičenosti. V kolikor sprejmemo postavko, da drugi dve ravni delujeta v skladu z določenimi vzorčnimi [*patterned*] načeli pravičnosti, ki jih je mogoče izpeljati iz Rawlsovega načela razlike (to je razdelitev, po kateri vsak *x* dobi *y* glede na njegov *z*), bi bilo za pravičnost med posamezniki kaj takega nemogoče pričakovati, bilo pa bi tudi nekonsistentno v skladu z liberalnim pojmovanjem oseb kot racionalnih in avtonomnih akterjev znotraj zagotovljenega področja človekovih pravic. Povsem razumljivo je, da so posamezniki ob »izhodiščni« pravični porazdelitvi dobrin, ki je zmeraj nasledek pravičnega delovanja višje družbene entitete (npr. podjetja, države itn.), upravičeni do tega, da tako pridobljene dobrine delijo in prejemajo v skladu z Nozickovim načelom pravičnih transakcij. Rezultat hkratnega delovanja vseh treh ravni pa je, da »končna« oz. »etapna« razdelitev dobrin le stežka povsem ustreza zahtevam vzorčnih načel.

1.14. Možnosti apliciranja Beitzovega modela globalne pravičnosti na »neidealni« svet

Preostane nam še, da si pogledamo, kakšne so možnosti za uspešno aplikacijo Beitzovega modela na »neidealni« svet oz. kakšne bi lahko bile posledice njegovih ugotovitev za področje mednarodne politike. Pri tem moramo seveda izhajati iz nekaterih njegovih temeljnih ter uspešno argumentiranih dognanj, ki se navezujejo zlasti na Rawlsov model mednarodne (globalne) pravičnosti in njegove pomanjkljivosti. Gotovo pa najprej ne smemo pozabiti, da gre pri tem za idealne koncepte in rešitve, ki jih poskušamo aplicirati na neidealno stvarnost, zato bržkone ne bo odveč, če še enkrat poudarimo, da je njihov namen zlasti opisovanje ciljev, h katerim naj bi bili usmerjeni pobudniki in mehanizmi političnih sprememb. Naloga idealne teorije je zatorej tudi po Beitzu »določitev kriterijev za formulacijo in kritiko strategij političnega delovanja v neidealnem svetu, vsaj v tistih primerih, ko je mogoče z zadostno gotovostjo predvideti njegove posledice in tako ugotoviti odnos le-teh do socialnega ideala« (gl. Beitz, 1999: 170). Izpolnjevanje navedene funkcije pa je vse prej kot lahko, saj je narava družbenih sprememb zelo kompleksna, kar še dodatno zaplete možnost njihovega predvidevanja. A kljub temu to ne bi smelo vplivati na smotrno družbenih idealov.

Najpomembnejša izmed slabosti, ki jih Beitz očita Rawlsovemu modelu, je zatorej njegova nedoslednost. V prejšnjih razdelkih smo se namreč podrobneje ukvarjali z Beitzovim prepričanjem, da Rawls v svoji teoriji zanemari vprašanje pravične porazdelitve naravnih virov, kar je po njegovem mnenju eden izmed ključnih pogojev za uspešno oz. enakopravno sodelovanje držav v globalnem sistemu medsebojne odvisnosti. Zato predlaga sprejetje načela pravične porazdelitve virov, po katerem naj bi imela vsaka oseba pravico do deleža vseh razpoložljivih virov. Seveda še zdaleč ni očitno, kako naj bi takšno načelo izvajali, saj bi ob postavki, da so države še zmeraj akterji globalnega političnega dogajanja, to najbrž pomenilo grobo poseganje v njihovo suverenost. Na

splošno bi lahko dejali, da so po Beitzu prav države tisti kamen spotike, ki onemogoča popolno uveljavljanje globalnih načel pravičnosti, pa najsi gre za globalizirano različico Rawlsovih načel ali Beitzovo načelo pravične porazdelitve virov. Vsekakor drži, da države že dolgo niso več edini akterji svetovne politike ter da je z rastjo zavedanja o globalni povezanosti sveta najbrž napočil čas, ko se zdi razmišljanje o kar najbolj splošnih, globalno veljavnih načelih pravičnosti zelo utemeljeno. A kljub vsemu to ne pomeni, da si je današnjo globalno politično sfero mogoče zamišljati brez držav.

Vprašanje idealne pravičnosti v neidealnem svetu je po Beitzu namreč zelo povezano z »naravno dolžnostjo« zagotavljanja pravičnih institucij povsod tam, kjer jih za zdaj še ni. Toda zelo pogosta težava, na katero naletimo, kadar želimo v neidealnem svetu uveljavljati idealne dolžnosti, je, da se kmalu srečamo z medsebojno konfliktnimi primeri situacij, za katere idealne teorije nimajo rešitve ali pa so v danem prostoru in času neizvedljive. Za primer: politična odločitev, ki bi vodila do pravičnejših institucij, lahko hkrati zahteva kršitev drugih naravnih dolžnosti, kot sta npr. dolžnost vzajemne pomoči ali dolžnost, da ne škodujemo nedolžnim; ali pa morda reforme zastarelih institucij zahtevajo opustitev nekaterih dosedanjih bonitet. Ker pa v realnem svetu ni nikoli mogoče z absolutno gotovostjo predvideti vseh posledic moralnih odločitev, se je treba velikokrat zateči k preračunavanju njihovih prednosti oz. slabosti.

Beitz nadalje meni, da dolžnosti spodbujanja vzpostavitve pravičnih institucij tam, kjer jih ni, ne moremo izpeljati samo iz dolžnosti, ki povezujejo ljudi ne glede na vezi, ki izhajajo iz njihovega sodelovanja. Če načela pravičnosti interpretiramo globalno, s tem odstranimo tudi vse razloge za pristranskost dodeljevanja pomoči, takšna interpretacija pa naj bi hkrati zavračala tiste zahteve bogatejših narodov oz. družbenih skupin, ki bi preprečevale spodbujanje blaginje tistih ljudi, ki niso nujno člani omenjenih bogatih skupnosti. Seveda pa ima tako teoretiziranje lahko tudi znatne praktične posledice. Obstoj in sprejetje globalnih redistributivnih obligacij nedvomno precej okrepita tudi vsakršen moralni argument glede dolžnosti dodeljevanja pomoči revnim državam ali posameznikom, obenem pa učinkovito opravita s stališčem, po katerem je mednarodna pomoč pojmovana le kot oblika dobrodelnosti, ki kot taka ni obvezujoča. Poleg tega pa trdi, da priznavanje dolžnosti spodbujanja ekonomskega razvoja povsod po svetu in ne samo v lastni družbi implicitno poraja dvom v moralnost pravnih temeljev obstoječih lastninskih pravic. Zato na pomoč ne bi smeli gledati kot na prostovoljne prispevke deležev premoženja bogatejših držav, marveč kot na prenos sredstev z namenom poprave distributivnih krivic.

Ob postavki, da se globalna načela pravičnosti nanašajo na posameznike in ne na države, pa se po Beitzu pojavi še težava, da jih ni mogoče izpolniti zgolj z meddržavnimi prenosi dobrin. V kolikor želimo izboljšati položaj globalno najbolj zapostavljenih oseb, bi se morale po njegovem mnenju države donatorke ter svetovne agencije za dodeljevanje in razporejanje pomoči osredotočiti na izboljšanje njihovega ekonomskega položaja ter s tem zadovoljitev osnovni življenjskih potreb. Kar pa zadeva države, v katerih je ekstremna revščina rezultat velikih razlik v notranji strukturi prihodkov, bi morali uporabiti sredstva

za izvajanje pritiska v prid reformam, ki bi zmanjšale neutemeljene razlike v ekonomski strukturi prebivalstva. Lahko bi seveda ugovarjali, da pomenijo takšni ukrepi vmešavanje v suverenost držav. Toda če sprejmemo že obravnavana stališča, ki utemeljujejo razširitev Rawlsovih principov na globalno raven, je takšno nasprotovanje neutemeljeno.

Uveljavljanje globalnih načel pravičnosti pa bi po Beitzu zahtevalo tudi reformo mednarodnega gospodarskega reda oz. njegovih institucij, saj bi moralo biti njihovo vplivanje na razdelitev svetovnega bogastva in dobrin prilagojeno na način, s katerim bi pripomogle k manjšanju neutemeljenih premoženjskih razlik. Pripadniki bogatejših narodov bi namreč lahko nasprotovali odvzemanju njihovih deležev premoženja, v kolikor ne bi imeli zagotovila, da bodo podobno ravnali vsi posamezniki sveta, ki spadajo v njihov razred. Tak ugovor sicer ne zmanjša nujnosti upoštevanja globalnih redistributivnih načel, poudarja pa potrebo po razvoju koordinacijskih mehanizmov, s katerimi bi učinkovito uskladili redistributivne politike številnih mednarodnih akterjev ter tako vzpostavili potrebno zaupanje in se izognili nevarnosti neupravičenega bogatenja na račun drugih. Beitz predlaga, da bi pravila mednarodnega trgovanja in razporejanja financ prilagodili tako, da bi institucije na globalni ravni spodbujale prerazdelitev dobrin v korist revnejših držav, in jih hkrati usmerjale v prilagajanje njihovih notranjih ustanov, da bi same maksimirale položaje lastnih najmanj privilegiranih prebivalcev. Takšni mehanizmi naj bi prispevali k zagotavljanju vzajemnega spoštovanja dogovorov glede dodeljevanja pomoči, saj bi jih nadzirale ustanove, ki bi imele vsa pooblastila za izključevanje kršiteljev, in jih s tem prisiljevale k spoštovanju načel. Konkretni primeri političnih ukrepov, ki jih za doseganje pravičnejše porazdelitve dobrin predlaga Beitz, v prvi vrsti zajemajo vzpostavitev splošnega sistema trgovskih subvencij za dobrine in proizvode iz revnejših držav ter odpravo zaščitnih carin za proizvode bogatejših. Kot je znano, si za podobne okvirje trgovanja prizadevajo Svetovna trgovinska organizacija, Mednarodni denarni sklad ter Svetovna banka, vendar so dejanski učinki poskusov njihovega udejanjanja zaradi nasprotujočih si interesov vprašljivi. Avtor pravi, da bi bilo morda bolje poskusiti z neposrednimi nakazili pomoči potrebnim državam, vendar hkrati ugotavlja, da bi to zaostrilo problem vzajemnega jamstva dodeljevanja in porabe nakazil, bilo pa bi tudi politično nemogoče (»direktna« pomoč državam se namreč še zmeraj neločljivo povezuje z vplivom in pogojevanjem donatorjev).

Slednjič Beitz opozori na še eno zanimivo posledico poskusov aplikacije globalnih principov na realnost. Če predpostavljamo, da se najprej nanašajo na svet kot celoto in šele nato na države, to pomeni, da bi njihovo upoštevanje lahko prispevalo dodatne razloge za nasprotovanje zakonom, sprejetim v notranje pravičnih ureditvah, še posebej v situacijah, ki zadevajo udeležbo posameznikov v oboroženih silah in spopadih. Avtor navaja primer samoobrambne vojne, v kateri se bogatejša država brani pred revnejšo, čeprav ima slednja po Beitzu glede na globalna načela pravičnosti legitimne razloge za vojno (npr. da ravna v skladu z njegovim načelom pravične porazdelitve virov), in pravi, da bi bila v tem primeru zavrnitev sodelovanja v oboroženih silah upravičena, četudi gre za samoobrambo. S tem se sam seveda ne morem strinjati, saj sem na

nesprejemljivost in neizvedljivost omenjenega načina ravnanja opozoril že v razdelku 1.10.

Toda če sledimo avtorjevim splošnejšim smernicam, lahko vseeno brez težav ugotovimo, da je razširitev ekonomskih in kulturnih odnosov onkraj nacionalnih meja znatno oslabila moralno legitimnost in vlogo države kot odločilnega akterja na področju mednarodnega (globalnega) sodelovanja. Beitz še posebej poudarja, da v svetu, kjer nacionalne meje več ne ločujejo sorazmerno samozadostnih političnih entitet, le-teh ne moremo imeti za moralno odločilne dejavnike na področju družbene geografije. To pomeni, da moramo moralne odločitve sprejemati z vidika takšnega naravnega stanja, v katerem bodo tudi vse lastnosti, ki jih podeljuje določeno državljanstvo, skrite za tančico nevednosti.

1.15. Sklepni komentar: na poti h globalnemu kozmopolitizmu

Navedeni avtorjevi argumenti in izvajanja nas zatorej več kot utemeljeno navajajo k sklepu, da je celotno avtorjevo besedilo *Political Theory and International Relations* mogoče razumeti kot dober poskus premika razumevanja mednarodnih odnosov od ustaljenih okvirjev političnega realizma h globalnemu kozmopolitizmu kot stališču, po katerem vse človeštvo spada v enotno moralno skupnost, kar seveda predpostavlja tudi obstoj skupnih, torej absolutnih moralnih vrednot. Avtor želi ta premik izvesti s pomočjo prevpraševanja in zanikanja nekaterih kategorij, na katerih temelji politični realizem, pri čemer se v največji meri opira na Rawlsov tekst *The Law of Nations* [*Pravo narodov*], iz katerega izpeljuje tudi večino lastnih kritičnih opažanj ter bolj ali manj smiselnih popravkov in dopolnitev.

V pripisu k omenjenemu delu, ki ga je avtor dodal šele leta 1999, Charles Beitz podobno kot Thomas Pogge ugotavlja, da je mogoče celoten argument za relevantnost in sprejetje globalnih načel razumeti bodisi v kontekstu teorije šibkega [*weak thesis*] bodisi v kontekstu teorije krepkega [*strong thesis*] kozmopolitizma. Ob tem naj pojasnim, da je tako imenovano »šibko« kozmopolitsko stališče glede globalne teorije pravičnosti istovetno s Poggejevo R2 interpretacijo Rawlsovega modela drugega naravnega stanja, »krepko« kozmopolitsko stališče pa je enako Poggejevi R1 interpretaciji Rawlsovega modela drugega naravnega stanja. Naj spomnimo: v skladu z interpretacijo RI so udeleženci v drugem naravnem stanju predstavniki posameznih oseb, v skladu z interpretacijo R2 pa predstavniki posameznih narodov oz. držav. Zagovarjanje šibkega kozmopolitizma na področju mednarodnih odnosov pomeni, da sprejemamo stališče, po katerem je mednarodna osnovna struktura kot predmet principov pravičnosti podobna notranjepolitičnim strukturam posameznih držav, argumentiranje v prid krepkega pa zahteva reinterpretacijo Rawlsovih načel pravičnosti na način, s katerim njuno veljavnost razširimo na svet kot celoto (to je »globalizirana« oblika načel).

Obe interpretaciji imata, kot navaja tudi Pogge, različne nasledke: »krepka« različica po Beitzu zahteva pomembno spremembo omenjenih načel, za šibko pa bi lahko dejali, da je zaradi agnostičnega pojmovanja glede obstoja mednarodne

sfere distributivne pravičnosti zgolj podaljšek načel, ki veljajo za posamezne narode oz. države. Krepka različica je zaradi svojih praktičnih posledic nedvomno težje ubranljiva in hkrati težje dosegljiva, saj zahteva vrsto institucionalnih sprememb. Šibka različica je glede izvedbe manj zahtevna, a zato bolj »konzervativna«; kot vemo, jo zagovarja tudi Rawls sam, nanjo pa je mogoče gledati tudi kot na stopnjo pri uresničevanju krepke različice, zato si jo bomo ogledali nekoliko podrobneje ter nato poskušali oceniti, v kolikšni meri ustreza dani politični realnosti.

Pri Beitzovem razumevanju šibke oblike kozmopolitizma je treba poudariti, da pri njej ne gre za iskanje najboljše institucionalne strukture za delovanje mednarodne politike, saj ni nujno, da bi bile države podrejene kakršnikoli (višji) globalni avtoriteti ali svetovni vladi, sploh pa sam pravi, da je tak kozmopolitizem, kar zadeva pravo strukturo mednarodnih institucij, agnostičen. Prav tako to ni stališče o tem, kako naj bi osebe razumele svoje individualne identitete in pripadnosti, temveč se omenjena pozicija nanaša predvsem na osnovo, zaradi katere so mednarodne ustanove lahko bodisi upravičene bodisi kritizirane. Sam meni, da bi bilo zato najbolje uporabljati poimenovanje *moralni kozmopolitizem* ter ob tem navaja Poggejevo izjavo, po kateri ima »vsako človeško bitje svoj globalni položaj kot najbolj temeljna enota moralnega prizadevanja« (glej Beitz, 1999: 199 spodaj). Politične preference ali vzpostavitev institucij bi zato morale temeljiti na nepristranskem pojmovanju zahtev sleherne osebe, ki jo zadevajo; pravilo pa naj bi se kot tako nanašalo na svet kot celoto.

Moralni kozmopolitizem pomeni po Beitzu izziv za vse teorije, ki na državo ali na katerokoli drugo obliko družbene skupnosti gledajo kot na enklavo posebnih odgovornosti, ki naj bi bile različne od globalnih ter zato tudi posebej utemeljene. Avtor v nadaljevanju navaja tri ugovore proti veljavnosti šibkega kozmopolitizma, ki zadevajo naravo ekonomskega sodelovanja med državami in, znotraj njih, pomen nacionalnih meja za razvoj določenih političnih in ekonomskih vidikov družb ter naravo potencialnih posebnih obligacij, ki se nanašajo na odnose med sodržavljani. O nekaterih pomislekih smo podrobneje govorili v več prejšnjih razdelkih in jih na tem mestu povzemam zgolj zaradi jasnejšega razumevanja stališč šibkega kozmopolitizma.

Kot smo videli, Beitz v svojem besedilu govori o vrsti razlik, pa tudi podobnosti med notranjepolitično in mednarodno sfero delovanja. Njegov temeljni argument pa se glasi, da sta obe področji zaradi naraščajoče soodvisnosti in intenzivnosti sodelovanja postali dovolj podobni, da bi morali načela pravičnosti, ki jih sprejmemo na notranjepolitični ravni, v podobni obliki sprejeti tudi na mednarodni. Kljub temu pa nekateri teoretiki (npr. John Rawls in Brian Barry) menijo, da je poskus vzpostavitve analogije med njima pretiran, saj precenjuje obseg in značaj globalne gospodarske soodvisnosti, pa tudi stopnjo, do katere sta globalni in notranjepolitični sistem primerljiva kot sistema, ki spodbujata vzajemnost koristi sodelovanja.

Brian Barry posledično trdi, da še tako obsežna prepletenost globalnega trgovanja ne more zadostiti zahtevam Beitzove analogije, ter meni, da institucije kot so OZN in Svetovna banka sicer nekoliko zameglijo nasprotja med ravnema,

vendar po njegovem ne gre prezreti dejstva, da sta obseg in intenzivnost sodelovanja, ki bi bila obema stranema dejansko v korist, zelo omejena. Pogoji recipročnosti, ki bi zagotavljali obojestranske koristi vpletenih strani, zato preprosto ne obstajajo.

Vendar pa lahko odvrnemo, da je tudi po Rawlsovem pojmovanju družba več kot le sistem preprostih menjav. Njegova »osnovna družbena struktura« namreč zajema celoto institucij in praks, ki organizirajo in regulirajo družbeno življenje in gospodarsko udejstvovanje posameznikov. Osnovna struktura je najpomembnejši subjekt pravičnosti zlasti zato, ker določa začetne točke individualnih transakcij, oblikuje in omejuje želje in pričakovanja posameznikov ter opredeljuje družbenost posameznikov ne glede na njihov pristanek. Značilnosti te strukture pa kažejo tudi na to, da bi bilo napačno interpretirati področje mednarodnih odnosov kot domeno, na kateri se dogaja zgolj ekonomska menjava. Nenazadnje v zadnjih desetletjih doživljamo pravi razcvet mednarodnega, nadnacionalnega sistema ekonomskih, pravnih, političnih in drugih ustanov ter organizacij, kar več kot očitno kaže na razvoj globalne osnovne strukture, ki lahko s svojimi mehanizmi prav tako usodno vpliva na položaj posameznikov. Beitz meni, da postaja razlikovanje med notranjepolitično in nadnacionalno ravnjo vse težje, saj so državne in mednarodne strukture tako prepletene, da bi bilo zelo tvegano, če bi krivdo za nastajanje strukturnih neenakosti med posameznimi sloji svetovnega prebivalstva pripisali le strukturam ene same ravni.

Omenili pa smo tudi Barryjevo trditev, da na globalni ravni za razliko od državne niso izpolnjeni pogoji recipročnosti, saj naj bi bile gospodarske in družbene neenakosti v svetovnem merilu prevelike. Tako naj bi imele bogate države le malo koristi od sodelovanja z revnimi, zato iskanje globalnih principov pravičnosti naj ne bi bilo posebej smiselno, vsaj glede predvidevanj o recipročnosti ali vzajemnih koristih. Seveda pa je mogoče takšno razmišljanje sorazmerno zlahka označiti kot zelo pristransko ali celo zgrešeno, kajti več kot verjetno je, da imajo največje koristi od sodelovanja med revnimi in bogatimi državami prav slednje, ko s selitvijo proizvodnje na cenejša tržišča ustvarjajo ogromne dobičke (če spomnimo na zgolj eno izmed možnosti). Sicer pa Beitz opozarja, da Barryjevo utemeljevanje načel pravičnosti na pogojih recipročnosti in vzajemne koristi ni (povsem) istovetno z Rawlsovim, in zatrjuje, da Rawls pri izpeljevanju koncepta distributivne pravičnosti znotraj neke družbe oz. države izhaja iz obstoječih neenakosti ter na ta način določi osnovo, na podlagi katere lahko predvidevamo, kakšna je verjetnost poštenega sodelovanja. Leta je določena z enakostjo, kar pomeni, da so načela pravičnosti upravičena tedaj, kadar bi bilo za enakopravne moralne osebe racionalno, da bi jih sprejele, ne glede na njihov dejanski socialni ali ekonomski položaj. Zato lahko po Beitzu trdimo, da je glede na razmislek o globalnih moralnih standardih racionalno zahtevati določitev splošnega eksistenčnega minimuma ter upravičenosti vseh ljudi do minimalnega deleža materialnih dobrin, četudi hkrati priznavamo, da je na nadnacionalni ravni doslej premalo učinkovitih institucij, ki bi zagotavljale dosledno izpolnjevanje podobnih ciljev. Vsekakor pa ne moremo več prepričljivo trditi, da je ekonomski in družbeni položaj v največji meri odvisen

od njihovih političnih kultur, saj je njihova situacija čedalje bolj odvisna od globalne povezanosti in drugih dejavnikov, na katere je skorajda nemogoče vplivati (finančna kriza, klimatske spremembe idr.). Vsakršno drugačno izhodišče bi pomenilo, da je teorija kot celota pristranska oziroma pomanjkljiva. Kaj pa, če bi globalno raven interakcij poskušali razumeti a priori in ne zgolj kot posledico krepitve mednarodnih povezav?

S tem vprašanjem se avtor ponovno nekoliko zaplete, saj vse doslej v svoji teoriji izhaja iz globalne strukture kot danega dejstva, ki pač izhaja iz povečanega obsega meddržavnega in nadnacionalnega sodelovanja, za katerega so dovolj že zelo verjetna empirična ugibanja in postavke. »Nova«, bolj teoretska oz. filozofska zastavitev, s katero naj bi se (menda) bolj približali Rawlsovemu idealu, pa po Beitzu zahteva, da izhajamo iz ideje, da je neki (poljuben) tip globalne osnovne strukture pač potreben in hkrati neizogiben glede na že opisane značilnosti in obseg družbenoekonomskih odnosov. Iz te predpostavke pa naj bi se nato polagoma prebili do načel, ki bi jim morala ta globalna osnovna struktura ustrezati, če naj bi bila sprejemljiva za vse osebe, ki se skladajo z Rawlsovim pojmovanjem enakopravnih moralnih oseb. Tako dobljena načela bi posledično opisovala idealno globalno osnovno strukturo, katere naloga bi bila ustrezno omejevanje in prilagajanje gospodarskih in družbenih procesov. Ob tem pa Beitz ironično opominja, da kljub vsej dobronamernosti takšnega početja nimamo prav nobenega razloga za prepričanje, da bi bil dobljeni ideal kakorkoli podoben stanju, ki ga doživljamo danes. Zdi se, da Beitz s tem predlogom vsaj posredno sugerira možnost različice globalnega stanja R3, v kateri udeleženci ne bi bili niti posamezniki niti predstavniki držav, temveč bi sprejeta idealna načela vnaprej določala tako položaj držav kot posameznih oseb; glavna pomanjkljivost takšnega »namigovanja« pa je seveda v tem, da ostaja nemo glede možne vsebine načel – tako da niti ni razvidno, ali gre pri tem za katero izmed že obravnavanih različic ali za kaj novega.

Slednjič Beitz spregovori še o konfliktu med splošnimi moralnimi dolžnostmi do soljudi, ne glede na njihovo pripadnost, in dolžnostmi do rojakov. Ob sprejetju moralnega kozmopolitizma in njegovih standardov, ki jih večina teoretikov izpeljuje iz Splošne listine o človekovih pravicah (glej Haydnovo in Poggejevo kritiko Rawlsove teorije), se namreč povsem utemeljeno zastavi vprašanje, zakaj bi imele moralne dolžnosti do rojakov oz. sodržavljanov prednost pred dolžnostmi, ki jih imamo do drugih ljudi.

Največ argumentov v prid prednosti dolžnosti, ki jih imamo do rojakov, izhaja bodisi iz postavke, po kateri so družbena razmerja med rojaki in sodržavljani drugačna (to je intenzivnejša, določnejša) od razmerja, ki ga imamo do poljubnih prebivalcev sveta, bodisi iz stališča, v skladu s katerim je vsakršno »egalitarno« omejevanje veljavnosti moralnih načel zgrešeno. Možna pa je tudi obramba prioritete dolžnosti glede na nezaželene posledice, ki bi jih prineslo strogo egalitarno obravnavanje ljudi nasploh. Dober primer je npr. omejevanje migracijskih tokov. Beitz tukaj navaja Sidgwicka, ki pravi, da neomejena migracija naj ne bi bila v splošnem (globalnem) interesu, saj bi onemogočala prizadevanja držav za ohranjanje notranje družbene kohezije, zavirala kulturno

rast ter oteževala ohranjanje notranjega reda in integritete notranjepolitičnih procesov. Tudi udeleženci v modelu globalnega naravnega stanja, ki bi predstavljali posamezne osebe (in ne držav), bi po Beitzovem mnenju lahko izbrali načelo, po katerem bi imele moralne dolžnosti do sodržavljanov prednost pred dolžnostmi do drugih ljudi, če bi menili, da bi bolje živeli v svetu držav, ki bi zagotavljale določene prednosti in bonitete lastnim državljanom, medtem ko bi bila pravična porazdelitev globalnih bremen in presežkov prepuščena institucijam globalne ravni.

Če potemtakem sprejmemo stališče, da so (nacionalne) države še zmeraj zelo pomembni akterji svetovnega političnega dogajanja, si je po mojem mnenju dokaj težko zamisliti svet, ki bi temeljil na krepki različici kozmopolitizma, po kateri bi imela veljavnost splošnih, neosebnih moralnih standardov vselej prednost pred dolžnostmi do so državljanov. Kljub temu pa je eno izmed najpomembnejših sporočil obravnavanega Beitzovega besedila zajeto v dokaj relevantnem poskusu predstavitve vpliva procesov nadnacionalne ravni na raven držav in obratno, v čemer se kaže tudi poglavitna prednost Beitzove teoretske dopolnitve Rawlsovih načel, četudi ne moremo zmerom trditi, da so »dodatki« smiselni. Ne glede na to pa lahko po mojem mnenju s precejšnjo gotovostjo rečemo, da predstavlja R2 različica globalnega kozmopolitizma tisti »ideal« politične in distribucijske ureditve, katerega obrisi se že kažejo tudi v realnosti – lahko bi dejali, da je Lizbonska pogodba ena od njegovih bolj ali manj uspešnih različic.

1.16. Beitzov model globalne redistribucije in kriterij dvanajstih kategorij

Beitzov model globalne pravičnosti odlikuje predvsem to, da v svoje razumevanje mednarodne realnosti že vključuje obstoj globalizacijskih procesov, upošteva oz. opozarja na nujnost učinkovite nadnacionalne strukture, ki naj bi jih uravnavala, ter poudarja več akterjev, ki lahko sooblikujejo vidike mednarodne politike, in ne zgolj držav. Pomemben pomen pripisuje tudi udejstvovanju posameznikov, družbenih skupin in drugih oblik organizacij. Kljub vsemu pa kvaliteto njegovega modela precej zmanjša očitno nerazumevanje kantovskih načel, iz katerih naj bi izhajal, kar postavlja pod vprašaj tudi interpretacijo nekaterih drugih kategorij predlaganega modela. Če si ga ogledamo skozi prizmo dvanajstih kategorij, naj bi bil Beitzov model videti takole.

Kategorija enakopravnosti med državami je v okviru mednarodnega političnega delovanja bistveno razširjena na akterje, ki naj bi prav tako dobili enakovredne možnosti pri soodločanju o političnih vsebinah in smernicah razvoja. Gre predvsem za poudarjanje položaja posameznikov nasproti položaju držav, saj naj bi se po Beitzu sprejeta načela globalne pravičnosti nanašala predvsem nanje, četudi bi države ohranile vlogo dodeljevalk pomoči.

Tudi kategorija ozemeljske celovitosti držav je pri Beitzu jasno omejena s pravico družbenih skupin do odcepitve (samoodločbe) v primeru, ko se večina prebivalstva na določenem ozemlju odloči za odcepitev od obstoječe države, [0]

tem pa obenem izpolni vse prostovoljno sprejete obveznosti do drugih strani, ter se zaveže, da z odcepitvijo ne bodo ogrožene osebne pravice in svoboščine prebivalstva, odcepitev sama pa tudi ne sme povzročiti distributivne nepravičnosti. S tem sem hkrati navedel Beitzov kriterij za pravico narodov do samoodločbe. Pravica do nevmešavanja v notranje zadeve držav je pri modelu globalne redistribucije prav tako zelo omejena. Beitz namreč zastopa stališče, da je vmešavanje dopustno v primeru, kadar lahko utemeljeno domnevamo, da bo spodbudilo uravnotežen razvoj pogojev, ki bodo omogočili uresničevanje sprejetih načel pravičnosti. Odločitev o interveniranju mora biti sprejeta na podlagi zadostnih informacij, zagotovljena pa mora biti tudi zaščita prebivalstva pred enostranskimi interesi državo(e), ki vmešavanje izvaja(jo). Pri tem naj bi bili še posebej pozorni na oblikovanje takšnih principov pravičnosti, ki bi ustrezali državam, katerih družbene, gospodarske in kulturne značilnosti se razlikujejo od zahodnjaških družb. To pomeni, da se Beitz pomembno oddalji od Rawlsove hierarhije sistemov, kar morda naredi njegovo teorijo malce sprejemljivejšo.

Beitz je namreč edini izmed obravnavanih teoretikov, pri katerem kategorija miroljubnega reševanja sporov predstavlja resno težavo. Določa jo namreč njegovo načelo upravičenosti do naravnih virov, ki pravi, da ima vsaka oseba enako pravico do deleža vseh razpoložljivih virov. Dodeljeni deleži dobrin bi morali zagotavljati ekonomske pogoje za razvoj pravičnih institucij. V nasprotnem primeru imajo deprivilegirani narodi pravico, da svoje deleže izterjajo z vojno. Takšno stališče je seveda v popolnem nasprotju s kantovskim pojmovanjem enotnosti morale in politike (ki je sicer resda idealno pojmovanje), predstavlja pa tudi resen odklon od splošno uveljavljenega standarda, po katerem so države do poseganja po vojnih sredstvih upravičene samo v primeru samoobrambe. Sam menim, da četudi sprejmemo pozicijo, v skladu s katero so bogatejše države *dolžne* pomagati revnejšim (pa čeprav gre pri tem zgolj za varovanje lastne varnosti in standarda), pri tem ne moremo konsistentno zagovarjati stališča, da imajo revnejše države *pravico*, da si manjkajoče vire vzamejo s silo.

Takšno mišljenje ima zagotovo posledice tudi pri obravnavi preostalih kategorij, denimo pri kategoriji odrekanja uporabi sile. Moje stališče je, da dosledno upoštevanje načela upravičenosti do naravnih virov implicira tudi zagovor načela uporabe sile, če bi le-ta privedla do vzpostavitve pravičnih institucij, kar je odkrito utemeljevanje doktrine preventivne vojne, ki se mu Rawls sicer poskuša izogniti, a ne preveč uspešno.

Beitz sicer naredi pomemben premik pri razumevanju globalne sheme družbenega sodelovanja, katere temeljni pokazatelj naj bi bila naraščajoča ekonomski soodvisnost držav. Zato tudi meni, da meje med državami ne bi smele več pomeniti dejavnikov temeljnega moralnega pomena (kakor je to lepo vidno pri Rawlsu, in sicer še bolj, kot pri Kantu), posledično pa tudi ne meja družbenih obligacij – subjekti, na katere naj bi se nanašala globalna načela pravičnosti, pri Beitzu torej niso več zgolj države, ampak tudi posamezniki.

Ob tem je vsekakor zanimivo, da Beitz v svojem modelu ne obravnava vprašanja človekovih pravic, marveč se zadovolji zgolj s citiranjem Poggejeve formulacije, v skladu s katero naj bi slehernega posameznika glede na njegov

globalni položaj jemali kot temeljno enoto moralnega prizadevanja, torej kot subjekt, na katerega se v največji meri nanašajo vsa načela, ki določajo Beitzov model globalne pravičnosti. Tudi on (še) ne predvideva nikakršnih posebnih določil glede varovanja okolja.

Ne glede na to pa je izjemno radikalen glede načel, na katerih naj bi temeljil pravičnejši ekonomski red: predvideva namreč ločitev principov, ki naj bi veljali za globalno sfero sodelovanja, od tistih, ki definirajo notranjepolitično. Vsebinsko so sicer načela enaka Rawlsovim, vendar veljajo posebej za sfero mednarodnega in posebej za sfero sodelovanja znotraj posameznih držav, čeravno se sam hkrati nagiblje k interpretaciji, da bi lahko dosegli takšno naravno stanje, v katerem bi veljala globalno za vse posameznike. Potrebno pa je opozoriti na bistveno Beitzovo dopolnilo, po katerem ima vsaka oseba enako pravico do deleža vseh razpoložljivih virov, kar pa njegov model obenem precej problematizira.

Obstoj transnacionalne strukture, ki naj bi nadzorovala izvajanje načel pravičnosti ter sankcionirala »neposlušne« politične akterje, je pri Beitzu sicer nakazan, vendar je še precej nedefiniran, saj sam vidi predvsem težave, ki bi nastanek takšnega globalnega institucionalnega aparata precej ovirale (birokratizacija, težavnost koordinacije stališč med političnimi akterji ipd.).

Kljub vsemu pa ob sklepnem ovrednotenju Beitzovega modela glede na kriterij dvanajstih kategorij lahko vidimo, da se sam problematike mednarodnega sodelovanja loteva resneje kot Rawls, saj predlaga splošnost načel za porazdelitev dobrin (ki jih tudi sam bolj ali manj uspešno dopolni), upošteva razlike med nadnacionalno in notranjepolitično ravnjo sodelovanja ter nakaže potrebo po dejavnejši vključitvi posameznikov v procese nadnacionalnega odločanja. Zato menim, da je njegov predlog kozmopolitske ureditve glede na zastopanost dvanajstih lastnosti ustreznejši in lahko služi kot dobra podlaga za iskanje ustreznejših rešitev.

BEITZ'S MODEL OF GLOBAL JUSTICE: GLOBAL REDISTRIBUTION

Beitz's theory of global justice, as it is elaborated in his work *Political Theory and International Relations* represents an interesting complement to the existing theories of political realism and liberalism. Nonetheless, according to his own point of view, in the first place it should be regarded as some kind of logical continuation to Rawls' *Law of Peoples* because it addresses some crucial issues of his theory that could be seen as problematic. In particular, his main criticism refers to the absence of global sphere of political action in Rawls' theory. Consequently, his solution of that predicament provides an attempt of how to extend Rawls' principles of justice from the state level to the globalised world. Hence, Beitz's proposal is also an example of connection between the normative-theoretical and scientific-empirical part of political science: his theoretical work stems from empirical knowledge which gradually transcends into normative and theoretical domain of political philosophy. After all, Beitz's normative principles of justice should serve as guidelines to empirical, decision-making politics.

Keywords: political philosophy, international relations theory, cosmopolitanism, global justice.

Literatura

Beitz, Charles R. (1979). *Political Theory and International Relations.* Princeton: Princeton University Press.

Beitz, Charles R. (2000). »Rawls's Law of Peoples«. *Ethics* 110. št. 4, str. 669–696.

Hayden, Patrick (2002). *John Rawls: Towards a Just World Order.* Cardiff: University of Wales Press.

Harris, Errol E., Yunker, James A. (1999) (ur.). *Toward Genuine Global Governance: Critical Reactions to »Our Global Neighborhood«.* London: Praeger.

Kant, Immanuel (2006). *Zgodovinsko – politični spisi.* Ljubljana: Filozofski inštitut ZRC SAZU.

Nozick, Robert (1974). *Anarchy, State, and Utopia.* Basic Books.

Pogge, Thomas (1989). *Realizing Rawls.* Ithaca: Cornell University Press.

Pogge, Thomas (2008). *World Poverty and Human Rights: Cosmopolitan Responsibility and Reforms.* Cambridge: Polity Pres.

Rawls, John (1999). *The Law of Peoples with »The Idea of Public Reason Revisited«,* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Rawls, John (1971). *A Theory of Justice.* Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.

Scholte, Jan Aart (2000). *Globalisation. A Critical Introduction.* London: Macmillan Press Ltd